Tüketici Hukuku Enstitüsü

www.tuketicihukukukongresi.com

5.

19-20-21 KASIM 2015
TÜKETİCİ HUKUKU KONGRESİ

19-20-21 NOVEMBER 2015
CONGRESS ON CONSUMER LAW

Sektörel Bazda

Tüketici Hukuku ve Uygulamaları

2015-2016

Bankacılık | Sigortacılık | Taşımacılık | Enerji | E-Ticaret | Telekomünikasyon
Reklam | Otomotiv | İnşaat | Turizm | Tıp ve İlaç | Gıda
Avukatlık Ücret Sözleşmeleri | Yargılama ve Usul Hukuku | Rekabet Hukuku

EDİTÖRLER
Av. Hakan TOKBAŞ
Prof. Dr. H. Fehim ÜÇIŞIK

Organizasyon Komitesi

BİLGE

Av. Hakan TOKBAŞ
Prof. Dr. Fehim ÜÇIŞIK

SEKTÖREL BAZDA
TÜKETİCİ HUKUKU VE UYGULAMALARI
2015 - 2016

Bankacılık | İnşaat | Otomotiv | Telekomünikasyon | Reklam | Turizm | Tıp ve İlaç | E-Ticaret | Gıda | Sigorta | Taşımacılık | Enerji Sektörlerinde Tüketici Hukuku ve Uygulamaları,

Avukatlık Ücret Sözleşmeleri Bakımından Tüketici Hukuku, Tüketici Hukuku'nda Yargılama ve Usul Hukuku Kuralları, Rekabet Hukuku'nda Tüketicinin Korunması

Bilge Yayınevi
Ankara 2016

BİLGE Basım Yayım Tic. Ltd. Şti.

Hukuk Yayınları Dizisi - 429

ISBN: 978-605-168-140-5

1. Baskı: Haziran 2016

*«Bilgiyi paylaşan **BİLGE**'dir.»*

BİLGE YAYINEVİ

www.bilgeyayinevi.com **bilgeyayinevi@hotmail.com**

ANKARA / SIHHİYE
İlkiz Sok. No: 16/C
Tel : 0 (312) 230 87 74 pbx
Faks : 0 (312) 230 87 73

İSTANBUL / BAKIRKÖY
Osmaniye Mah. Şirin Sok. No: 10/1
Tel : 0 (212) 660 09 61
Faks : 0 (212) 660 09 60

Dizgi ve Kapak: BİLGE Yayınevi

Her türlü hakkı **BİLGE Basım Yayım Tic. Ltd. Şti.**ne aittir. Adı geçen yayınevinin yazılı izni olmadan hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamı fotokopi, faksimile ve başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz.

Baskı: Hazar Reklam Matbaa Limited Şirketi
Kazım Karabekir Cad. Kültür Çarşısı No: 7 İskitler/ANKARA
Tel: 0.312 341 22 06-07

Tüm Sponsorlara Kongremize Verdikleri Desteklerden Dolayı Teşekkürlerimizi Sunarız.

Resmi Sponsor

ARİSTO

Bilimsel Sponsorlar

TEB

TURKCELL

Medya Sponsoru

Hürriyet

radyo VİVA 90.9

Hukuk Haber

Ürün Sponsorları

ÇAYKUR

KURUKAHVECİ MEHMET EFENDİ MAHDUMLARI

komagene elsiz çiğ köfte

Mabeyin RESTAURANT

Destekçi Kuruluşlar

STB HUKUK VE DANIŞMANLIK BÜROSU

BİLGE

İETT

www.tuketicihukukukongresi.com

www.bilgeyayinevi.com bilgeyayinevi@hotmail.com

ANKARA / SIHHİYE
İlkiz Sok. No: 16/C
Tel : 0 (312) 230 87 74 pbx
Faks : 0 (312) 230 87 73

BİLGE

İSTANBUL / BAKIRKÖY
Osmaniye Mah. Şirin Sok. No: 10/1
Tel : 0 (212) 660 09 61
Faks : 0 (212) 660 09 60

GIDA SEKTÖRÜNDE TÜKETİCİ HUKUKU VE UYGULAMALARI

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Turgut ÖZ (Galatasaray Üniversitesi)

SONUÇ BİLDİRGESİNDEN:

Dr. Özlem TÜZÜNER ***(Tüketici Hukuku Enstitüsü)***

Mukayeseli hukuk, dipsomanik tüketicinin kontrolsüz alkollü içecek eğilimi karşısında temkinlidir. Dipsomanik alkollü içecek tüketicisinden sadır zararların tazmininde borçlu, yalnızca mezkûr tüketici olmayabilir. Aşırı alkollü içecek servis eden hizmet sağlayıcı yanı sıra, işletme müdüründen garson, barmen ve güvenlik görevlisine kadar pek çok tazminat borçlusu karşımıza çıkabilir. Konunun Türk Tüketici Hukuku'nda da dikkate alınması elzemdir.

Dr. Özlem TÜZÜNER (Tüketici Hukuku Enstitüsü)

DİPSOMANİK ALKOLLÜ İÇECEK TÜKETİCİSİNİ KORUYUCU ÖNLEMLERİN MUKAYESELİ HUKUK PERSPEKTİFİNDE DEĞERLENDİRİMESİ

ÖZET

Mukayeseli hukuk, dipsomanik tüketicinin kontrolsüz alkollü içecek tüketme eğilimi karşısında temkinlidir. Dipsomanik alkollü içecek tüketicisinden sadır zararların tazmininde borçlu, yalnızca mezkûr tüketici olmayabilir. Kaldırabileceğinden fazla alkollü içecek tüketen tüketiciyle ona aşırı alkollü içecek servis eden sağlayıcının ve bu işletmede çalışan sair işçilerin müteselsil sorumluluğu söz konusu olabilir. Gerçekten, aşırı alkollü içecek servis eden hizmet sağlayıcı yanı sıra, işletme müdüründen garson, barmen ve güvenlik görevlisine kadar pek çok tazminat borçlusu ortaya çıkmıştır. Anglo-Amerikan hukuk sistemlerinde, dipsomanik alkollü içecek tüketicisinden sadır ihtilaflar, *dram shop* hukuku başlığı altında incelenir. Fransız ve İsviçre hukuklarında da, dipsomanik alkollü içecek tüketicisini koruyan önlemler bulunur. Özellikle İsviçre'nin pek çok kantonunda ve Fransa'da sarhoş kişiye alkollü içecek servis edilmesi yasaklanmıştır. Konunun Türk Tüketici Hukuku'nda da dikkate alınması elzemdir.

Anahtar Kelimeler: Dipsomanik tüketici, aşırı alkollü içecek servisi, *dram shop* hukuku ve müteselsil sorumluluk

THE INVESTIGATION IN THE COMPARATIVE LAW PERSPECTIVE OF THE PREVENTIVE MEASURES PROTECTING THE DIPSOMANIAC CONSUMERS

ABSTRACT

Comparative law is cautious against the uncontrolled consumption of alcoholic beverages of the dipsomaniac consumer. About the compensation for losses due to the dipsomaniac consumer, the aforementioned alcoholic beverages consumer may not be the only obligor. The consumer who drank over dose alcoholic beverages, the alcoholic drinks provider (business entity) and the workers in such enterprises may be subject to joint and several liability. Indeed, the provider, which serves excessive alcoholic beverage as well as the business manager, the waiters, the bartenders and even the security guards, can be found responsible all together. In Anglo-American jurisdictions, dipsomaniac consumer conflicts are studied under the title of dram shop law. Also in French and Swiss law, there exist measures to protect the dipsomaniac consumer from drinking too much alcoholic beverages. In many of

the Swiss cantons, it's illegal to serve alcohol to the consumer who has approached to become intoxicated. It's essential to take this subject into consideration in the Turkish Consumer Law.

Keywords: Dipsomaniac consumer, excessive alcoholic beverages service, dram shop law, joint and several liability

GİRİŞ

Uluslararası boyutta alkol politikası, sadece alkollü içecek tüketme yaş ve reklâmında sınırlama getirilmesi veya bu içeceklere ulaşılmasının özel tüketim vergileriyle güçleştirilmesini ihtiva etmez. Alkol politikası aynı zamanda, alkollü içecek servis eden işletmelere yönelik uygulama zorunlulukları getirilmesini de içerir. Bu işletmelerden beklenen tutum değişikliğinde, öncelikle alkol zehirlenmesini teşhis etme becerisi beklenir. Ayrıca, bu işletmelerin, sarhoş tüketiciye hizmet vermeyi reddetmesi gerekir. Buna ek olarak, alkol zehirlenmesi yaşayan bireyin evine dönmesi ve acil sağlık hizmetine erişmesi sağlanır. Nihayet, sarhoş tüketiciden sadır mevcut veya muhtemel her türlü soruna çözüm üretmesi aranır[721].

Dipsomanik alkollü içecek tüketicisinin en belirgin özelliği, kendini kaybedinceye kadar alkol tüketmeyi sürdürmek hususunda kontrolsüzlüktür. Açıkça sarhoş olmak üzere bariz belirtiler arz eden tüketiciye hâlâ alkollü içecek servis edilmesi, mukayeseli hukukta yasaktır. Bu yasağın getirildiği ülkelerde, aşırı alkollü içecek servis eden işletmenin, sarhoş tüketicisinden sadır zararlar bakımından, mağdur üçüncü kişilere karşı, sarhoş tüketiciyle birlikte müteselsil sorumluluğu bulunur. Hizmet sağlayıcının tüzel kişilik olarak sorumluluğu bir yana, işletme müdüründen garsona, barmenden kapı güvenlik görevlisine kadar geniş bir yelpazede, müteselsil sorumluluk süjeleri çeşitli ve değişkendir.

Alkollü içecek servis eden her türlü işletmeyi ve işletmelerde çalışan müdür, barmen, garson ve benzeri işçileri kapsayan söz konusu yasağın ve bu yasağın yaptırımı olan müteselsil sorumluluğun verimli sonuçlar doğurup doğurmadığı araştırılmıştır. Verimliliği test etmek adına yeterli veri bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır[722]. Yine de, yirminci yüzyıl sorumluluk hukukuna damgasına vuran bu sözleşme dışı sorumluluk düzeni hükmünü sürdürmektedir.

Aşağıda, sarhoş vaziyete erişmişken, tüketiciye hâlâ alkollü içecek servisinin sürdürülmesi, hem Türk Hukuku, hem de mukayeseli hukuk perspektifinde incelenmiştir. Hemen belirtmek gereklidir ki, Türk Hukuku'nda, ko-

---

721 **Ögel G.**, Alkol ve Madde Politikaları, s. 1-17, s. 3, 4; 18.10.2015 tarihinde http://www.ogelk.net/Dosyadepo/politikalar.pdf adresinden erişildi.

722 **Rammohan V./Hahn R. A./Elder R./Brewer R./Fielding J./Naimi T. S./Traci L. T./ Chattopadhyay S. K./Zometa C.**, Effects of Dram Shop Liability and Enhanced Over Service Law Enforcement Initiatives on Excessive Alcohol Consumption and Related Harms, American Journal of Preventive Medicine, Vol. 41, Iss. 3, 2011, p. 334-343.

nuya ilişkin yasak getiren veya sorumluluk düzeni inşa eden özel hüküm bulunmamaktadır. Buna karşılık, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere Birleşik Krallığı (UK) ve Kanada gibi Anglo-Amerikan hukuk sistemi örneklerine ek olarak, Roma-Germen hukuk sistemine dâhil Fransız ve İsviçre hukuklarında, dipsomanik alkollü içecek tüketicisini koruyan önlemler bulunur. Araştırılan her bir mukayeseli hukukta, alkollü içecek tüketicisinin aşırıya kaçarak kendine ve/veya başkalarına zarar vermesine engel tedbirler mutlaka yer alsa da, bu hususta her ülkede inşa edilen sözleşme dışı sorumluluk düzeni mezkûr ülkenin tarihine ve sosyal gereklerine bağlı olarak kendine özgü ortaya çıkmıştır. İşte bu nedenle, mukayeseli hukuk penceresinde, dipsomanik alkollü içecek tüketicisinden sadır vakıalara ve bu vakıalarda mezkûr ülke hukukuna göre ulaşılan hukukî sonuçlara daima yer verilmiştir.

İşbu çalışmanın, normal akademik sonuçları aşması hayal edilmektedir. Alkollü içecek tüketicisinde bireysel farkındalık yaratması; kanun koyucuyu gerekli düzenlemeyi yapmaya sevk etmesi; nihayet, bu makalede anlatılana uygun tazminat davasıyla karşılaşan hukuk mahkemelerinin takdirinde farklı bakış açısı oluşturması temenni edilmektedir.

I- DIPSOMANİ VE ALKOLİZM HAKKINDA KISA BİLGİLER

Latince *dipsomania*, susuzluk (*dipso*) ve çılgınlık (*mania*) kelimelerinin bileşimidir[723]. Alkol bağımlılığı ve dipsomani, her ikisi de düşkünlüğe sebep olsa, bu iki terim arasındaki nüans incelemeye değerdir. Alkol bağımlılığı, diğer bir deyişle, alkolizm, adı üzerinde sadece alkollü içecekleri konu edinir. Buna karşılık, dipsomani, en sık alkollü içeceklerde görülse de, cinselliğe, sair uyuşturucu maddeye, hatta yemek veya suya yönelik sınır tanımama şeklinde de tezahür edebilir[724].

Dipsomani terimi, on dokuzuncu yüzyılın başından beri kullanılagelir. Sıklıkla, alkollü içecekler hakkında kullanılır. Hiç alkollü içecek alınmayan dönemleri izleyen aşırı alkollü içecek tüketme nöbeti anlamına gelir. Aslında dipsomani, her türlü duygusal açlığın (*sense-craving*) nöbeti şeklinde ortaya

---

723 Dipsomani kelimesinin etimolojisine 8.10.2015 tarihinde https://en.wiktionary.org/wiki/dipsomania adresinden erişildi.

724 Dipsomani tanımına 8.10.2015 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Dipsomania adresinden erişildi.
Demir adam lakaplı bir triatloncunun suya yönelik dipsomani neticesinde su zehirlenmesi yaşadığına dair vakıa incelemesi için bkz. **Noakes T. D./Sharwood K./Collins M./Perkins D. R.**, The dipsomania of great distance: water intoxication in an Ironman triathlete, British Journal of Sports Medicine, Vol. 38, No. 16, 2004, p. 1-5; 8.10.2015 tarihinde http://bjsm.bmj.com/content/38/4/e16.full.pdf+html adresinden erişildi.
Eşi alkol şişelerini sakladığı için dipsomani nöbetini etanol sıvısıyla geçiştirmeye kalkışan hastanın zehirlenme öyküsü için bkz. **Kaiser N./Reiger I./Foidl E./Berek K./Baumgartl P.**, Ethylene glycol intoxication in a dipsomaniac patient, Nephrology Dialysis Transplantation, Vol. 12, 1997, p. 1753, 1754; 9.10.2015 tarihinde http://ndt.oxfordjournals.org/content/12/8/1753.full.pdf adresinden erişildi.

çıkabilir. Dipsomani tanısında, memnun edici duygular ya da duyusal zevkler yaşamaya karşı kontrol edilemez mertebede güçlü motivasyonla ortaya çıkan aralıklı nöbetler vardır[725].

Dipsomani, nöbetler hâlinde ve kompulsif olarak aşırı miktarlarda alkol almadır. Günlerce, aylarca, hatta bazen yıllarca alkol almadan yaşayan kişi, kompulsif şekilde başlayan ve kontrol edilemeyen alkol alma dürtüsüyle tabiri caizse kendini kaybedinceye, bazen de komaya girinceye kadar içer. İçme nöbeti, bazen alkol komasına giren kişinin hastaneye yatırılmasıyla sona erer. İki dipsomani nöbeti arasındaki sessiz dönemin uzunluğu kişinin duygusal dünyasına göre değişkendir. Dipsomani, psikiyatristler tarafından, epilepsi veya mani-melankoli nöbeti gibi sebeplerle açıklanır. Kontrol edilemeyen duygu değişikliklerinin ön planda olduğu kişilik bozukluğu, en revaçta kabul gören sebeptir[726]. Alkol bağımlılığında alışkanlık boyutunda düzenli alkollü içecek tüketimi söz konusu iken, dipsomanik kişide alkollü içecek tüketimi sessiz geçen evreyi izleyen nöbetler döngüsünde seyreder.

Tıp literatüründe, devreli alkolizm olarak sınıflandırılan dipsomani rahatsızlığı, alkolizmin ön safhasıdır. Çünkü alkol, beşerin sinir sistemiyle öyle bir etkileşimde bulunur ki neticede su veya ekmek gibi ihtiyaç mertebesine çıkar. Bazen beş altı ay, bazen bir iki sene aralıklarla meydana gelen dipsomani nöbetleri, mezkûr insan metabolizması basit karbonhidrata alıştıkça, bir de bakılır ki düzene girmiş sıradan alkolizm ortaya çıkmıştır[727].

Alkollü içecek tüketiminde birbirini takip eden evreler üçtür: hafif sarhoşluk, tam sarhoşluk ve koma hâli. Hafif sarhoşluk, halk jargonundaki çakır keyiflikle karıştırılmamalıdır. Anılan ilk sarhoşluk evresinde, alkollü içecek tüketicisinin, muhakeme gücü oldukça azalmıştır; kritik neticesinde vardığı sonuçlar, alkolsüz hâline kıyasla ters, daha doğrusu yanlıştır; dikkat ve müşahede gücü azalmıştır. Hafif sarhoşluk evresindeki kişi, hissettiği kaygısızlık ve sebepsiz neşenin sonucu olarak güvenlik bilincini yitirmiştir; kayıtsız-

---

725 **Potenza M. N./ Grilo C. M.**, How relevant is food craving to obesity and its treatment?, Frontiers in Psychiatry, Vol. 5, No. 164, November 2014, p. 1-5, p. 1; 19.11.2014 tarihinde internete konulan bu esere 8.10.2015 tarihinde http://journal.frontiersin.org/article/10.3389/fpsyt.2014.00164/pdf adresinden erişildi.

726 **Aşıcıoğlu F.**, Trafikte Güvenli Sürüş Açısından Alkol, Alkolün Adlî Tıbbî Değerlendirmesi, Beta Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2009, s. 109.
Kessel N./Henry W., Çeviren: **Ender G.**, Alkolizm Tehlikeleri ve Tedavi Çareleri, Kitapçılık Ticaret Ltd. Şirketi Yayımları, İstanbul, 1966, s. 53, 56, 57.
Demirel F. Ö./Balcıoğlu İ., Alkol ve Madde Bağımlılığında Ceza Sorumluluğu ve Fiil Ehliyeti, Yeni Sempozyum Dergisi, C. 53, S. 1, Y. 2015, s. 27-32, s. 30; 9.3.2015 tarihinde internete konulan bu esere 8.10.2015 tarihinde http://yenisymposium.com/Pdf/TR-YeniSempozyum-85894e27.pdf adresinden erişildi.
Semerci B., Müstakbel Alkolizm: Dipsomani, 8.10.2015 tarihinde http://www.bengisemerci.com/mustakbel-alkolizm-dipsomani/ adresinden erişildi.

727 **Kessel/Walton**, s. 53, 56, 57.
Ayrıca bkz. **Semerci B.**, Müstakbel Alkolizm: Dipsomani, 8.10.2015 tarihinde http://www.bengisemerci.com/mustakbel-alkolizm-dipsomani/ adresinden erişildi.

lık ve gözü karalık (kör cesaret) duygusallığında kendini ve yakınlarını korumaktan acizdir; alay etmek ve kelime oyunları yapmak gibi muhabbetle meşgulken, aniden hiddetlenmeye ve beklenmedik zararlara sebep olmaya gebedir. Tam sarhoşluk aşamasında şu belirtiler görülür: kas yönetiminde azalma, ses desibelini kontrol edememe, yürüme ve görmede bozukluk, artık sadece dil sürçmesi değil kelimeleri art arda eklemekte güçlük, kusma, uyuklama, baş dönmesi. Tam sarhoş kişi, bütün bu belirtilerine rağmen, hatta anormal durumu dışarıdan rahatlıkla fark edilirken, sosyal ortama uyum sağladığını zannedebilir. Koma hâli ise, derin uykuya ek olarak; his, refleks ve duygunun tamamen kaybı, göz bebeklerinin büyümesi ve dış dünyayla iletişimin kesilmesidir[728].

Anlaşılan şudur ki, dipsomanik alkollü içecek tüketicisi, hafif sarhoşluk evresinde bile aniden öfkelenerek kendisine ve başkalarına türlü zararlar vermeye gebedir. Hafif sarhoşluk evresinden tam sarhoşluk evresine süratle atlayan dipsomanik kişinin, sosyalleştiği mekânda, henüz hafif sarhoşluk evresindeyken profesyonelce yakalanması çok önemlidir. Hafif sarhoşluk evresinde hâlâ inatla alkollü içecek talep eden bu tüketicinin, tam sarhoşluk evresine atlamasına engel olunmalıdır. Daha doğrusu, bu tüketici çeşidinin, kendisine ve başkasına zarar vermesini kaynaktan engellemek, ancak ona servis edilen alkolün tam zamanında kesilmesiyle mümkündür.

Ülkemizde kendini sosyal içici şeklinde tanımlayan bireylerin büyük kısmı, seyrek gerçekleşen alkollü içecek tüketerek sosyalleşme seanslarında, çok miktarda alkollü içecek tüketir. Burada bir seansta aşırı miktarda alkol tüketimi (*binge drink*) söz konusudur. Dipsomani bakımından da, miktarın çokluğu önem arz eder. Bununla birlikte, asıl itimat edilen tanı, nöbet esnasında, kendini kaybedinceye (sarhoş oluncaya) kadar kontrolsüzlüktür. Kısacası, nöbet zamanında kendini kaybedinceye kadar alkollü içecek tüketiminin sürdürülmesi ön plandadır. Nöbetler dışında tamamen normal gözüken, hatta belki alkolle ilişkisinin başarılı ve iradeli olduğunu düşünen dipsomanik kişi, nöbetin en başında kendini frenlemeye çalışsa da sonuçta bu planını gerçekleştiremez[729].

II-TÜRK HUKUKU'NDA DİPSOMANİK ALKOLLÜ İÇECEK TÜKETİCİSİ

Alkol bağımlısı olsun, dipsomanik olsun alkollü içecek tüketicisinin Türk Özel Hukuku'ndaki durumu, somut olaya hitap etmesi muhtemel diğer özel kanunlar haricinde, genel olarak, Türk Medenî Kanunu[730] ve Türk Borç-

---

728 **Casier H./Lelanois A.**, Alkol Tesemümü, Çeviren: **Öztürel A.**, AÜHFD, C. 8, S. 3-4, Y. 1956, s. 135-222, s. 214; 25.10.2015 tarihinde http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1956-13-03-04/AUHF-1956-08-03-04-Ozturel2.pdf adresinden erişildi.

729 **Aşıcıoğlu**, s. 10, 109, 110.

730 RG. T. 8.12.2001, S. 24607; 4721 Sayılı Kanun.

lar Kanunu[731] yanı sıra, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun[732] hükümlerine tabidir. Diğer taraftan, alkollü içecek satılmasını ve servis edilmesini düzenleyen özel mevzuat da anılmalıdır.

İspirto ve İspirtolu İçki İnhisarı Kanunu[733], Alkol ve Alkollü İçkilerin İç ve Dış Ticaretine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik[734] ve Alkollü İçki Reklâmlarında Uygulanacak İlkeler Hakkında Tebliğ[735], alkollü içecek satış ve sevisi hakkında düzenlemeler getirir. Anılan tebliğin tamamı ve yönetmeliğin 19'uncu maddesi reklâm ve tanıtım konusunu sınırlar. Diğer taraftan, İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik[736], 29, 30 ve 31'inci maddelerinde, alkollü içecek servis eden işletme ruhsatını düzenler[737]. Nihayet, Bazı Kanunlar ile 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun[738], İspirto ve İspirtolu İçki İnhisarı Kanunu'nda değişiklik yaparak, alkollü içeceklerin parkende satışını, gece 22.00 ve sabah 6.000 saatleri arasında yasaklamıştır.

Aşağıda, öncelikle, alkolizm veya dipsomani mağduru alkollü içecek tüketicisinin ayırt etme gücü değerlendirilmiştir. Diğer taraftan, alkollü içecek sektörü, süjeleri bakımından, tüketici hukuku perspektifinde incelenmeye muhtaçtır. Ayrıca, sarhoş vaziyete erişmiş tüketiciye alkollü içecek sağlanmaya devam edilmesi, Türk Borçlar Hukuku genel hükümler çerçevesinde incelenmelidir. Çünkü bu konu, Türk Hukuku'nda, henüz özel hükümle düzenlenmiş değildir. Bu noktada, sarhoş olmuş kişiye alkollü içecek servis eden barmen, garson, işletme müdürü veya sağlayıcının sorumluluğu üzerine düşünceler açıklanmıştır. Gerçekten, sarhoş vaziyete ulaşmış tüketicinin, sağlayıcı işletmedeyken veya bu işletmeyi terk ettikten sonra sarhoş kaldığı süreç boyunca, üçüncü kişilere verdiği zarardan, tek başına mı, yoksa ona aşırı alkollü içecek servis eden barmen, garson, işletme müdürü ve sağlayıcı gerçek veya tüzel kişilikle birlikte mi sorumlu tutulacağı tartışılmalıdır. Genel hükümler çerçevesinde denenen bu tartışmada, ileri sürülen bütün fikirler, tabii ki eleştiriye muhtaçtır. Elbette amaç, konunun önemine işaret ederken bilgilerin doğru yolda kullanılmasıdır.

A- DIPSOMANİK ALKOLLÜ İÇECEK TÜKETİCİSİNİN AYIRT ETME GÜCÜ

Türk Medenî Kanunu, 13'üncü maddesinde, temyiz kudreti tanımı vermez. Doktrindeki tanım şöyledir: hukukî sonucu makul kapsam ve etkile-

731 RG. T. 4.2.201, S. 27836; 6098 Sayılı Kanun.

732 RG. T. 23.11.2013, S. 28835; 6502 Sayılı Kanun.

733 RG. 6.12.1942, S. 5130; 4250 Sayılı Kanun.

734 RG. 6.6.2003, S. 25130.

735 RG. 18.1.2005, S. 25704.

736 RG. 10.8.2005, S. 25902.

737 **Baykan R.**, Tüketici Hukuku, Mevzuata İlişkin Yorum-Eleştiri ve Öneri, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No. 2005-41, 2. Baskı, İstanbul, 2005, s. 184, 115.

738 RG. 11.6.2013, S. 28674; 6487 Sayılı Kanun.

riyle bilinçli öngörme anlayışına ek olarak bu öngörüye uygun hareket etme yeteneği. Ayırt etme gücünde aranılan iki temel unsur, bilinçli kontrol ve iradî yönelme ile yapılan eylemdir. Burada, hukukî sonucu öngörme, zihin (bilinç) unsuruna; makul/uygun surette hareket etme ise, irade unsuruna tekabül eder. Bilinç unsurunda, her türlü sonucun tahmin edilmesi aranmaz; normal aklî yetkinlik kâfidir. İrade unsurunda ise, kişi, öngörüsüne uygun hareket kabiliyet ve serbestisini haiz olmalıdır. Makul düzeyde hareket yeteneği somut olaya göre değişkenlik arz eder. Ayırt etme gücü, somut olaya göre nispi, yani göreceli bir kavramdır. Her hâlde, Türk Medenî Kanunu'nun 13'üncü maddesinde sayılan akıl hastalığı, yaş küçüklüğü, sarhoşluk ve buna benzer sebeplerden birinin yok olmasını gerektirir. Sonuç olarak, ayırt etme gücünden bahsedebilmek için kişide, her iki unsur eş zamanlı araştırılır[739].

Bu bilgiler konuya aktarıldığında, gerek alkol bağımlılığının, gerek dipsomani rahatsızlığının ayırt etme gücünü ve dolayısıyla fiil ehliyetini genel olarak kaldırdığı söylenemez. Nispilik ilkesi gereği temyiz kudretinin bulunup bulunmadığı her somut olayda ayrı ayrı test edilir. Uygulamada, alkolizmin fiil ehliyetini kaldırması, kronik alkolizme psikoz veya demans belirtilerinin de eklenmesine bağlıdır[740].

---

739 **Helvacı İ.**, Temyiz Kudretinden Yoksun Şahısların Hukukî Sorumluluğu Üzerine, İÜHFM, C. 55, S. 4, Y. 1997, s. 145-171, s. 145, 146.

Erkan V. U./Yücer İ., Ayırt Etme Gücü (*Maturity*), AÜHFD, C. 60, S. 3, Y. 2011, s. 485-522, s. 486-489.

Güven O. S., Kusur Kavramı ve Çeşitleri (II), Yargıtay Dergisi, C. 8, S. 1-2, Y. 1982, s. 154-186, s. 164-166.

Eşsiz Ö. Ö., Demansın Hukukî Sonuçları (*Legal Aspects of Dementia*), Tez Danışmanı: **Gül I. İ.**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Yüksek Lisans Programı (İnsan Hakları Hukuku), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s. 48, 49.

Hatemi H./Gökyayla E., Borçlar Hukuku Genel Bölüm, Vedat Kitapçılık, 3. Baskı, 2015, s. 71.

Reisoğlu S., Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Beta Yayıncılık, 25. Bası, İstanbul, 2014, s. 146.

Nomer H. N., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Beta Yayıncılık, 14. Bası, İstanbul, 2015, s. 64-66.

Oğuzman K. M./Öz T., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. 1, Vedat Kitapçılık, 13. Bası, İstanbul, 2015, s. 80.

Mahmutoğlu F. S., Nöroloji Uzmanlarının Bilirkişilik Sıfatıyla Adlî Bilimler Bağlamındaki Rolleri, TJN, C. 18, S. 2, Y. 2012, s. 46-53, s. 50, 51; 18.9.2015 tarihinde http://www.journalagent.com/tjn/pdfs/TJN-10437-OTHER-MAHMUTOGLU.pdf adresinden erişildi.

Deutsch E., Sorumluluk Hukukunun Temel İlkeleri, Temyiz Kudreti (Hukuka Aykırılık, Kusur ve Tehlike Sorumluluğu), Çeviren: **Ertaş Ş.**, DEÜHFD, C. 2, S. 2, Y. 1981, s. 245-259, s. 246, 247.

Tekinay S. S./Akman S./Burcuoğlu H./Altop A., Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Filiz Kitabevi, 7. Baskı, İstanbul, 1993, s. 384-388.

740 **Demirel/Balcıoğlu**, s. 31.

Alkol bağımlısı veya dipsomanik tüketici, kendi kapasitesine göre bilinçli kontrol ve iradî yönelme yeteneklerini yitirecek dozda alkollü içecek tükettiğinde, Türk Medenî Kanunu'nun 13'üncü maddesinde göre, hem bilinç, hem de irade unsuru eksikliğinden, bu süreç boyunca ayırt etme gücünü kaybeder. Böylece aşırı alkollü içecek tüketimi nedeniyle ayırt etme gücünü yitiren tüketicinin mezkûr süreç boyunca yapacağı her türlü hukukî işlem, Türk Medenî Kanunu'nun 15'inci maddesine ve Türk Borçlar Kanunu'nun 27'inci maddesine göre kesin olarak hükümsüzdür. Ayrıca, aşırı alkol tüketimi nedeniyle temyiz kudretini yitirdiği dönemde, dipsomanik tüketicinin sebep olduğu zararlardan bütün malvarlığıyla sorumluluğu, Türk Borçlar Kanunu'nun 59'uncu maddesine binaen belirlenir. Buna karşılık, alkolizm, demans veya psikozla birlikte ağırlaştığında, tam ehliyetsizlik gündemde yerini bulacağından, Türk Borçlar Kanunu'nun 65'inci maddesine gidilebilir.

B- TÜKETİCİ HUKUKU ÇERÇEVESİNDE ALKOLLÜ İÇECEK SEKTÖRÜ

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 3'üncü maddesine göre, alkollü içecek servis eden restoran, bar, kulüp, taverna, *pub*, disko gibi sair her türlü işletmenin hizmet sağlayıcı olduğu; bu tür işletmelerin sunduğu müzik, eğlence, dansöz, *show*, yemek yanı sıra içecek servisinin hizmete tekabül ettiği; bu işletmelerde servis alan kişilerin de tüketici olduğu aşikârdır.

Türk Tüketici Hukuku'nda, alıcı, tüketici statüsüne konulurken, ayırt etme gücü tartışması yapılmaz. Benzer şekilde, satıcı ve sağlayıcı tanımlarında da, kamu hukuku veya özel hukuk tüzel kişisi ayırımı farklı sonuç doğurmaz[741]. Kısacası, alkollü içecek tüketilen restoran, bar, *pub*, kulüp, disko, taverna gibi sair işletmeler, kamu veya özel hukuk tüzel kişisi farkına bakılmaksızın hizmet sağlayıcı; bu mekanlara, alkollü içecek tüketmek kaygısıyla giden gerçek kişiler de, ayırt etme gücü olsun olmasın tüketicidir. Böylece, restoran, bar ve benzeri mekânlarda alkollü içecek tüketilmesi, tüketici hukukunun süjeleri bakımından değerlendirilip, ilgililere uygun statüler dağı-

---

741 **Aslan Y. İ**, Tüketici Hukuku, Ekin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, 2006, s. 1 vd., 22-27.
Aslan Y. İ., Tüketici Hukuku Dersleri, Ekin Yayıncılık, 4. Baskı, Bursa, 2013, s. 29 vd., 46-50.
Aslan Y. İ., Tüketici Hukuku, Ekin Yayınevi, 5. Baskı, Bursa, 2015, s. 7-10.
Gümüş M. A., 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi, C. 1 (Madde: 1-46), Vedat Kitapçılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014, s. 16, 17, 29.
Kırmızı M., Tüketici Hukuku, Açıklamalı-İçtihatlı-Dilekçe Örnekli, Bilge Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2011, s. 29.
Deryal Y., Tüketici Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2008, s. 64 vd., 78 vd.
Özdemir H., Aldatıcı Reklâmlara Karşı Tüketicilerin Korunması, AÜHFD, Y. 2004, C. 53, S. 3, s. 61-90, s. 62-65.
Çınar Ural N., Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'a Göre Ayıba Karşı Tekeffül, Tez Danışmanı: **Öz T.**, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 37-39.
Ayrıca bkz. **Baykan**, s. 42 vd.

tılmıştır. Artık, bu hukuk dalının amaçları bakımından irdelemeye geçilebilir. Gerçekten, alkollü içecek tüketilmesinde makul sınırlamaya gidilmesi, tüketicinin sağlık ve güvenliğinin korunması amacıyla doğrudan ilişkilidir.

Türk Tüketici Hukuku'ndaki tüketicinin sağlık ve güvenliğinin korunması amacı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın[742] 17'inci maddesinde ifadesini bulan maddî manevî varlığı koruma ve geliştirme hakkına dayanır[743].

Sağlık Bakanlığı da, artış gösteren alkollü içecek tüketimiyle mücadeleyi, tüketicinin sağlığının korunması başlığı altında değerlendirir. Avrupa Birliği uyum sürecinde, Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülmesi planlanan iki proje şöyledir: Tütün ve Alkol Kullanımının Halk Sağlığı Üzerindeki Etkilerine Dair Yönetmelik ve Ulusal Alkol Kontrol Programı[744]. Bu projeler henüz gerçekleşmiş değildir.

Türkiye'nin alkol politikasındaki zora koşma tarzının başarılı sonuç doğurmadığı; özel tüketim vergisinin zaten esnek olmayan alkol ve tütün talebinde yalnızca kaçak ürünlere rağbeti artırdığı doktrinde dile getirilmektedir[745].

Ayıplı hizmette, ayıbı inşa eden, teslim edilen eşyada veya sunulan hizmette maddî, hukukî veya ekonomik eksiklik bulunmasıdır[746]. Servis edilen emtia ayıplı olduğunda, bu emtiayı içeren, yani bu emtiayla doğrudan bağlantılı hizmet de ayıplıdır. Esasen, bu bahiste, hizmet faaliyeti değil, hizmetin ilgili olduğu mal ayıplıdır. Hizmete konu emtiada, hukukî, ekonomik veya maddî eksiğin varlığı, hizmeti ayıplı kılmaktadır[747].

Hiç şüphesiz, servis edilen alkollü içecek, kimyevî içeriği, özellikle alkol çeşit ve oranı bakımından ayıplı olduğunda, hizmetin ayıplı ifa edildiği

---

742 RG. 9.11.1982, S. 17863; 2709 Sayılı Kanun.

743 **Aslan**, Tüketici Hukuku, 2006, s. 74-76. **Aslan**, Tüketici Hukuku Dersleri, 2013, 54, 55. **Çınar Ural**, s. 17, 18. **Aslan**, Tüketici Hukuku, 2015, s. 78-82.
Karsai K., Tüketicinin Ceza Hukuku Tarafından Korunması, Çeviren: **Yaşar E. K.**, CHKD, C. 3, S. 1, Y. 2015, s. 329-343, s. 330-333.

744 **İnce M./Ekmen S./Ekmekçi Bor E.**, Avrupa Birliği ve Sağlık Bakanlığı Uyum Çalışmaları, Sağlık Bakanlığı Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Bakanlık Yayın No.780, Ankara, 2010, s. 20, 24, 28.

745 **Hayrullahoğlu B.**, Türkiye'de Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkilerde Özel Tüketim Vergisinin Başarısı, *Journal of Life Economics*, s. 89-112, s. 107, 108; 18.10.2015 tarihinde http://www.jlecon.com/Makaleler/393497420_6-Hayrullahoğlu.pdf adresinden erişildi.
Aynı yönde bkz. **Ögel**, s. 3.

746 **Kırmızı**, s. 144. **Yahya**, s. 89, 90. **Baykan**, s. 255 vd., 279 vd. **Aslan**, Tüketici Hukuku, 2006, s. 110 vd. **Gümüş**, s.131-137. **Aslan**, Tüketici Hukuku Dersleri, 2013, s. 67 vd. **Aslan**, Tüketici Hukuku, 2015, s. 122 vd. **Özdemir**, s. 77-82.
Ayrıca bkz. **Tiryaki B.**, Tüketicinin Korunması Hukuku Açısından Ayıplı Hizmetten Doğan Sorumluluk, Yetkin Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2007, s. 44-53, 65 vd., 74 vd.
Fransız Tüketici Hukuku'nda aynı yönde bilgiler için bkz. **Auloy-Calais J./Steinmetz F.**, Droit de la consommation, Dalloz, Sixième édition, Paris, 2003, p. 278.

747 **Tiryaki**, s. 186. **Çınar Ural**, s. 39, 40. **Gümüş**, s. 134.

sonucuna varılır. Böylece, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 13-16 arasındaki hükümleri uygulama alanı bulur. Fakat bu çalışmada değerlendirilen konu, alkollü içecek tüketicisine sunulan alkollü içeceğin ayıplı olması değildir. Burada, sarhoş olmuş veya olmak üzere dipsomanik tüketiciye alkollü içecek sunumunun sürdürülmesi tartışılmaktadır.

Açıkçası bu tartışmada, alkollü içecek servisi, hizmetin ifası bakımından, zaman, yer ve sair sözleşme şartlarına gayet uygundur. Dipsomanik tüketiciye aşırı alkollü içecek servisinde, ne gereği gibi ifa etmeme veya kötü ifadan, ne de ayıp kavramından yardım alınabilir. Zaten sunulan hizmete konu emtiada fazlalık olması, ayıp terimi içinde mütalaa edilemez[748].

Sarhoşluğun görünür belirtileri giderek artarken kendini kaybetmesi yakın alkollü içecek tüketicisine, o istesin istemesin, alkollü içecek servisinin hâlâ sürdürülmesi, hizmetin ayıplı ifası anlamına gelmez. Bu nedenlerle, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 13-16 arasındaki hükümleri, işbu çalışmadaki temel sorunu çözme kabiliyetini haiz değildir. Şu hâlde, genel hükümlere dönülmelidir.

C- SARHOŞ TÜKETİCİYE ALKOLLÜ İÇECEK SERVİS ETMEYİ SÜRDÜRMEKTEN GENEL HÜKÜMLERE GÖRE SORUMLULUK

Alkollü içecek tüketmiş kişi, sarhoşken veya değilken, üçüncü kişiye zarar verdiğinde, haksız fiilden, bütün malvarlığıyla mağdura karşı sorumlu olur. Tabii ki, alkollü kişi ve mağdur arasındaki ihtilaf Türk Borçlar Kanu-

---

748 Kötü ifa çeşidi olarak eksik ifa ve ayıp arasındaki fark için bkz. Yarg. 13. HD., 2012/25184 E., 2013/16764 K. T. 19.6.2013 (22.10.2015 tarihinde http://www.baltaci.av.tr/yargitay-karari-ayip-ihbari/ adresinden erişildi) ve Yarg. HGK., 2012/13-751 E., 2013/265 K., T. 20.2.2013 (22.10.2015 tarihinde http://www.kararara.com/forum/viewtopic.php?f=45&t=15056 adresinden erişildi). Ayrıca bkz.

Gümüş M. A., Borçlar Hukuku Özel Hükümler, C. I, Vedat Kitapçılık, 3. Bası, İstanbul, 2013, s. 70.

Acar F., Eser Sözleşmesinde Eserin Tamamlanma Oranı ve Bu Oranın Bazı Etkileri, www.e-akademi.org, (Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi), S. 134 (Aralık), Y. 2013, s. 1-24, s. 5,6; 22.10.2015 tarihinde http://www.e-akademi.org/makaleler/facar.pdf adresinden erişildi.

Ayhan H. L., Birleşmiş Milletler Viyana Satım Sözleşmesi'ne Göre Uluslararası Satım Sözleşmelerinde Satıcının Ayıba Karşı Tekeffül Borcu, GÜHFD, Y. 2011, C. 15, S.2, s. 1-57, s. 4, 8.

Ünar Ç., Ayıplı Hizmet İfası Nedeniyle Tüketicilerin Seçimlik Hakları, 22.10.2015 tarihinde http://www.eticaretvehukuk.com/449/ayipli-hizmet-ifasi-nedeniyle-tuketicilerin-secimlik-haklari.html adresinden erişildi.

Akça M., Eser Sözleşmesinde İş sahibinin Ayıptan Dolayı Sözleşmeden Dönme Hakkı, Tez Danışmanı: **Moralı Ayanoğlu A.**, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Özel Hukuk), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s. 21-26.

Hatemi/Gökyayla, s. 255, 256. **Reisoğlu**, s. 344-352. **Nomer**, s. 327-333. **Oğuzman/Öz**, s. 366 vd. **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 851, 852.

nu'nun 49 ve devamı hükümlerine tabidir. Özellikle, ayırt etme gücünün geçici kaybı başlıklı 59'uncu madde uygulama alanı bulur. Yalnız alkollü içecek tüketicisi, demans veya psikozla ağırlaşmış alkolik ise, tam ehliyetsizlik söz konusu olabileceğinden, 65'inci maddenin tatbik edilmesi gerekebilir.

Şimdi Türk Özel Hukuku'na göre, şu sorular cevaplanmalıdır: Sarhoş olmuş veya olmak üzere dipsomanik tüketiciye alkollü içecek sunumunun sürdürülmesi, sarhoş tüketiciden zarar görmüş üçüncü kişi mağdur karşısında, acaba sunumu sürdüren barmen, garson, işletme müdürü ve sağlayıcı işletme tüzel kişiliğinin müteselsil sorumluluğuna meydan verir mi? Sarhoşluğun görünür belirtileri giderek artarken kendini kaybetmesi yakın alkollü içecek tüketicisine, o istesin istemesin, alkollü içecek servisinin hâlâ sürdürülmesi, hukuka aykırı ve/veya kusurlu davranış mıdır? Ayrıca, sarhoş tüketiciye alkol sunumunun sürdürülmesi davranışıyla zarar arasında illiyet bağı var mıdır?

Aslında, burada ikili ayırıma gidilmelidir. Birincisi, sarhoşluğu veya sarhoş olmak üzere olduğu dış görünüşünden rahatlıkla anlaşılan tüketiciye alkollü içecek sunmaya devam edilmesi, barmen, garson ve benzeri personel ile onları gözeten işletme müdürü bakımından, sıradan bir şekilde Türk Borçlar Kanunu'nun 49 ve devamındaki haksız fiil hükümlerine tabi olup, anılan her bir fail adayı açısından, hukuka veya ahlâka aykırılık, kusur, zarar ve illiyet bağı unsurlarının eşzamanlı olarak gerçekleşmesi beklenir. İkincisi, alkollü içecek servis etme hizmeti sunan sağlayıcının tüzel kişilik olarak sorumluluğu tartışılabilir.

Fiziksel emarelerden bariz sarhoş olduğu anlaşılan ve fakat kanındaki alkolün etkisiyle hâlâ alkollü içecek talep eden dipsomanik tüketiciyi alkolle beslemeyi bilerek sürdüren garson veya barmen her şeyden önce kasıtlı olarak ahlâka aykırı davranmış sayılır. Sarhoş kişiye bu durumu göre göre daha fazla alkollü içecek servisini sürdüren barmen veya garsonun içsel durumu, hukuken kınanmalıdır. Çünkü buradaki olası yarar, somut olarak alkollü içecek satışından elde edilen kâr, prim ve benzeri kazanç elde etme kaygısından başka bir açıklamayı haiz değildir. Sonuçta, Türk Borçlar Kanunu'nun 49'uncu maddesinin 2'inci fıkrası, kasten ika edilen ve genel ahlâk kuralarını ihlal eden bütün davranışları yaptırıma bağlama amacını güder[749]. Tüketi-

[749] **Hatemi H.**, Hukuka ve Aykırılık Kavramı ve Sonuçları, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976, s. 27.

Gönenç İlçin F., Haksız Fiil Sorumluluğunun Tarihsel Gelişimi, MÜHF-HAD, C. 14, S. 4, Y. 2008, s. 13-28, s. 15, 16, 27.

Çelebi F., Haksız Fiil Sorumluluğu (Unsurlar, Tazminat, Hukuka Aykırılığı Kaldıran Hâller, Zamanaşımı, Yargılama), Borçlar Kanunu Genel hükümler Konferansları II, Prof. Dr. İsmet Sungurbeye Armağan, C. II, Editörler: **Belen H./Altay İ.**, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2014, s. 13-27, s. 15.

Belling D. W./İnce N., Türk-Alman Hukuku'nda Temel Hakların Özel Hukuk İlişkilerine Etkisi, Legal Hukuk Dergisi, C. 12, S. 137, Y. 2014, s. 3-58, s. 11, 13, 14.

cinin sarhoş olmaya yaklaştığını görerek servisi doğrudan yapan garson ve barmen gibi işçiler hakkında kastın varlığı kesin olsa da, müdür ve müdür yardımcısı gibi işçiler bakımından ağır ihmal düşünülebilir[750].

Sarhoş olmak üzere olan dipsomanik tüketiciye alkollü içecek servisinin sürdürülmesiyle, daha sonra bu sarhoş tüketicinin üçüncü kişiye verdiği zarar arasında illiyet bağı, somut olaya göre değerlendirilir. Bu değerlendirmede, barmen veya garsonun aşırı alkollü içecek servis etmesiyle, bu işçinin servisi üzerine sarhoş olan tüketicinin üçüncü kişiye verdiği zarar arasında nedensellik bağı, basitçe hayatın olağan akışına uygunluk testine tabi tutulur. Böylece, Türk Borçlar Kanunu'nun 49'uncu maddesinin 2'inci fıkrasına göre, zarar verme kastıyla ahlaka aykırı davranış somut olaylarda tespit edilebilir. Dikkat edilmelidir ki, müdür ve müdür yardımcıları bakımından kusur ağır ihmal şeklinde tespit edilirse, mezkûr maddenin 1'inci fıkrasına eğilmek isabetli olur. Diğer taraftan, anılan sair personel nezdinde zarar verme kastıyla ahlaka aykırı davranışın veya sıradan haksız fiilin dört unsuru oluştukça, Türk Borçlar Kanunu'nun 66'ıncı maddesine göre, onları çalıştıran işletmenin kusursuz sorumluluğu gündemde yerini bulur.

Yalnız tam bu noktada, zarar unsurunda, dolaylı zarar, bir de dolaylı zarar çeşitlerinden yansıma zarar tartışmasına girmek zaruridir. Dolaylı ve yansıma zarar kavramları, illiyet bağıyla değil, zararın kaynağıyla ilgilidir. Dolaylı zarar, asıl zararın adı üzerinde dolaylı sonucu olup onu takip ederek aynı mağdurun malvarlığında ardıl vaziyette ortaya çıkar. Yansıma zarar ise, bir ya da birden fazla kişinin, doğrudan zarar gören kişiyle özel ilişkisi nedeniyle, aynı zarar verici davranış yüzünden dolaylı biçimde uğradığı malvarlığı azalmasıdır. Normun koruma amacı, mutlak hak ihlali veya hakkaniyet gerekçeleriyle kurala getirilen istisnalar haricinde, dolaylı ve/veya yansıma zarar tazmin edilmez[751].

Bu bilgiler çalışma konusuna bir örnek olay üzerinden aktarılabilir. (A) kişisi (X) tüzel kişiliği tarafından işletilen kulübe gider ve (B) isimli barmenin çalıştığı barda tabureye oturur. Üçüncü kadehten itibaren dili sürçmeye, oturduğu koltuktan düşüp tekrar tutunarak yerine oturmaya, tanımadığı insanlarla muhabbet etmeye, yüksek sesle bağırarak şarkılara eşlik etmeye başlar. Bunları fark eden Barmen (B), bu emarelerin sarhoşluktan kaynaklandığını gayet iyi idrak ettiği hâlde, primli de çalıştığı için olacak, (A)'ya alkollü içecek servis etmeye devam eder. Sarhoş (A) altıncı kadehini bitiremeden kapı güvenliği tarafından kulübün kapısında sarhoş vaziyette bırakılır. Bu

---

Ayrıca bkz. **Hatemi/Gökyayla**, s. 113-115. **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 481-483.

750 Ağır ihmal ve kast tespitinde yeni kavram ve ölçütler için bkz. **Sanlı K. C.**, İhmalin Belirlenmesinde Bir Ölçüt: *Hand* Formülü, MÜHF-HAD, C. 14, S. 4, Y. 2008, s. 99-131, s. 100, 114.

751 **Özel Ç.**, Sözleşme Dışı Sorumlulukta Yansıma Zarar ve Giderilmesine İlişkin Bazı Düşünceler, AÜHFD, C. 50, S. 4, Y. 2001, s. 81-106, s. 83, 84, 98-104.

noktada, ortaya çıkması muhtemel iki farklı hukukî olay türü bulunur. İlk hukukî olay türü şöyledir: (A)'nın cüzdanın çalınması veya ona otomobil çarpması gibi vakıalarda, (B)'nin hırsızla veya otomobil sürücüsüyle müteselsil olarak sorumlu tutulması. İkinci tür ise, kulüpten sarhoş vaziyette atılan (A)'nın her nasılsa kendi aracını çalıştırıp bizatihi şoförken üçüncü kişi (Ü)'nün vücut bütünlüğünü ihlal etmesidir. İşte bu son anılan ihtimalde, sarhoş olduğunu bile bile aşırı içki servisini sürdüren barmen nezdinde, (Ü)'nün zararı, yansıma zarar olmasa da, aşırı içki servisiyle zehirlenen sarhoş (A)'nın başına gelen her türlü zararı takip eden dolaylı zarardır. Normun koruma amacı, mutlak hak ihlali veya hakkaniyet gerekçelerine dayalı olarak getirilen istisnalar haricinde, (B)'nin, (Ü)'nün başına gelen dolaylı zararı (A) ile birlikte müteselsil olarak tazmin etmesi beklenmez. Her hâlde, burada istisnalardan birinin veya birkaçının aynı anda gerçekleştiği savunulsa yeridir. Türk Borçlar Kanunu'nun 49'uncu maddesinin 1'inci fıkrasının koruma amacına veya hakkaniyet fikrine dayalı olarak, mutlak hak ihlalinde, dolaylı zararın tazmini kabul edilirse, dipsomanik tüketicinin zararı tazmin borcuna, barmen (B)'nin müteselsil katılımı sağlanmış olur.

Şimdi, inceleme yönteminde, *bilateral* ilerleyişin tercih edildiği hatırlanmalıdır. Birincisi, sağlayıcı işletmede alkollü içecek servis etmekle görevli işçilerin sorumluluğu tartışıldı. Şimdi sağlayıcı işletmenin sorumluluğuna geçilebilir.

Acaba sarhoş olmuş veya olmak üzere dipsomanik tüketiciye alkollü içecek sunumunun sürdürülmesi, sarhoş tüketiciden zarar görmüş üçüncü kişi mağdur karşısında, restoran, bar, kulüp, taverna, disko ve *pub* gibi işletmelerin Türk Borçlar Kanunu'nun 71'inci maddesine göre sorumluluğuna işaret eder mi? Burada, 71'inci maddenin 4'üncü fıkrasında, kusur ve hatta hukuka aykırılık unsurunun aranmadığına; hükümde anılan şartlar oluşunca, zarar ve illiyet bağı unsurlarının kâfi geldiğine önemle işaret edilmelidir[752].

---

[752] **Ulusan İ.**, Türk Borçlar Kanunu'nda Yer Alan Genel Tehlike Sorumluluğu Kuralına İlişkin Birkaç Tespit ve Hukuk Düzeni Tarafından Faaliyetine izin Verilmiş Önemli Ölçüde Tehlike Arz Eden İşletmelerin Yol Açtığı Zararların Uygun Bir Bedelle Denkleştirilmesi Sorunu, İzmir Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi Özel Sayı, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, Y. 2013, S. 8, C. III, s. 2897-2905, s. 2902-2904.

Erdoğan Ş. M./Atalay E., Tehlike Sorumluluğu (*Risk Responsibility*), ABD, S. 3, Y. 2004, s. 27-54, s. 31, 32.

Yavuz C., Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'na Göre Kusursuz Sorumluluk Hâlleri ve İlkeleri, MÜHF-HAD, C. 14, S. 4, Y. 2008, s. 29-61, s. 57-59, s. 34.

Akartepe A., Türk Borçlar Kanunu'nun Haksız Fiilden Doğan Borç ilişkileri Alanında Getirdiği Yenilikler ve Değişiklikler, EÜHFD, C. 16, S. 1-2, Y. 2012, s. 159-190, s. 170, 171.

Oral T., Türk Borçlar Kanunu'nun 71'inci Maddesi Çerçevesinde İşverenin İş Kazasından ve Meslek Hastalığından Doğan Tehlike Sorumluluğu, TAAD, S. 17, Y. 2014 (Nisan), s. 267-302, s. 281.

Korkusuz H. M., Tehlike Sorumluluğunun Hukukumuzdaki Yeri, DÜHFD, C. 15-16, S. 22-23-24-25, Y. 2010-2011, s. 89-99, s. 91.

Türk Borçlar Kanunu'nun 71'inci maddesi, tehlike sorumluluğunun Türk Özel Hukuku'nda ilk defa genel hükümle düzenlemesidir[753]. Mehaz İsviçre Hukuku'nda tehlike sorumluluğunu düzenleyen pek çok özel kanun bulunmasına rağmen, Türk Hukuku'nda böylesine özel kanunlar henüz kâfi sayıda olmadığından, söz konusu maddede, tehlike sorumluluğunun genel ilkesinin belirtilmesi uygun görülmüştür[754].

Tehlike sorumluluğu, adı üzerinde, meslekî faaliyeti sebebiyle önemli ölçüde tehlike arz eden tesisten sadır olan zararların tesisi işleten tarafından tazminini konu edinir[755]. Önemli ölçüde tehlike arz eden işletmenin faaliyetini yürüten kişi, bu faaliyetin gerektirdiği izni veya ruhsatı almış olsa bile, tehlike olgusunun doğurduğu mala gelen tipik zararı tazminden kurtulamaz. Türk Borçlar Kanunu'nun 71'inci maddesinin 4'üncü fıkrası, cana gelen zararlarda uygulama alanı bulmaz; kısmen veya tamamen, bir tek mala gelen zararın giderilmesine hizmet eder[756].

Mezkûr tehlikeli faaliyete hukuk düzenince izin verilmesini belgeleyen ruhsata rağmen, kısacası hukuka aykırılık bile aranmaksızın tehlikeli faaliyetten doğan zararın tazmininin gerekmesi, fedakârlığın denkleştirilmesi il-

---

Yılmaz S., Türk Borçlar Kanunu Tasarısında Sebep Sorumluluklarına İlişkin Yeni Hükümler, AÜHFD, C. 59, S. 3, Y. 2010, s. 551-578, s. 572, 573.

753 **Koç N.**, Avrupa Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku Ve Türk Borçlar Kanunu Tasarılarının Ana Hatlarıyla Karşılaştırılması, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 2010 (9), S. 18 (2/Güz), s. 61-70, s. 66.

Antalya G., Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler, MÜHF-HAD, C. 14, S. 4, Y. 2008, s. 63-83, s. 76, 77.

Yıldırım Akkayan A., 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Kusursuz Sorumluluğun Özel Bir Türü Olarak Tehlike Sorumluluğu, İÜHFM, C. LXX, S. 1, Y. 2012, s. 203- 220, s. 206.

Avcı Mustafa/Uzunkaya Mehmet Celal, Tehlike Sorumluluğunun Genelleşmesine Yönelik Düzenleme Tercihi, UAÜHFD, C. 3, S. 5, Y. 2015, s. 41-65, s. 52, 53.

Korkusuz, s. 95, 96. **Oral**, s. 268. **Yavuz**, s. 57-59. **Akartepe**, s. 167, 168. **Yılmaz**, s. 553. **Ulusan**, s. 2897.

754 **Koç N.**, Türk Borçlar Kanunu'nun Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukukuna İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi, İzmir Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi Özel Sayı, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, Y. 2013, S. 8, C. II, s. 1169-1689, s. 1682.

Ulusan İ., Tehlike Sorumluluğu Üstüne, İÜMHAD, C. 4, S. 6, Y. 1970, s. 23-57, s. 33.

Ayrıca bkz. **Antalya**, s. 77. **Korkusuz**, s. 91. **Akartepe**, s. 167. **Yılmaz**, s. 570. **Avcı/Uzunkaya**, s. 51. **Yıldırım Akkayan**, s. 205.

755 **Koç N.**, Başkasına Verilen Zararlardan Sözleşme Dışı Sorumluluk, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 2009 (8), S. 16 (2/Güz), s. 29-47, s. 39.

Özsunay E., İsviçre Hukuku'nda Demiryollarının İşletilmesinden Doğan Zararlardan Dolayı Sözleşme Dışı Sorumluluk, İÜMHAD, C. 5, S. 8, Y. 1971, s. 31-49, s. 33, 34.

Ayrıca bkz. **Antalya**, s. 79-81. **Yavuz**, s. 38, 43-46. **Avcı/Uzunkaya**, s. 54-58. **Yıldırım Akkayan**, s. 209, 210. **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s. 480.

756 **Avcı/Uzunkaya**, s. 59, 61. **Yıldırım Akkayan**, s. 220.

kesine dayanır[757]. Fedakârlığı denkleştirme nedeni ise, nimet ve külfette eşitliği sağlama düşüncesidir. Kusursuz sorumluluğun tehlike sebebine dayalı türü, nimet ve külfette eşitlik, nimetten yararlananın, elde ettiği nimetle beraber ortaya çıkan zararı, kusuru bulunmasa bile tazmin etmesi demektir[758].

Bu bilgiler ışığında, alkollü içecek servis eden her türlü işletme, söz konusu genel hükme binaen önemli ölçüde tehlike arz eden işletme kabul edilebilir. Aslında, bir işletmenin tehlikeli sayılması için, ondan zarar doğması ihtimalinin açık ve kesin olması beklenir. Tehlike sorumluluğunda, tehlike terimi dar yorumlanır. Daha çok doğal gaz, petrol, elektrik gibi şeyleri işleyen veya taşımacılık gibi faaliyetleri yürüten tesis veya işletmeler tehlikeli kabul edilir[759]. Bu anlamda, içecekteki %5 ile %40 arasında değişen alkol oranı, sunulan hizmet faaliyetinin tehlikeli olup olmadığı tartışmasını beraberinde getirir. Bu tartışmada Türk Borçlar Kanunu'nun 71'inci maddesinin 2'inci fıkrasındaki tanım dikkate alınır. Bu işletmelerin, servis ettiği alkollü içecek, kullanılan malzeme veya araç statüsünde, gereken bütün özen gösterilmiş olsa bile, sıkça veya ağır zararlara gebedir. Gerek hafif, gerek tam sarhoşluk mertebesinde, alkolün uzuvların kontrolünü bozduğu veya yok ettiği, duygu ve düşünceleri tam tersine çevirdiği, kişiyi fevri davranışlara kolaylıkla sürüklediği dikkate alınmalıdır.

Önemli ölçüde tehlike arz eden işletmenin kusursuz sorumluluğuna gidildiğinde, artık dolaylı/yansıma zarar tartışması yapılmaz. Çünkü işletmenin faaliyet alanı alkollü içecek servis etmek olduğundan, Türk Borçlar Kanunu'nun 71'inci maddesinin koruma amacı kalkanında, zaten fedakarlığın denkleştirilmesi amacına yöneldikçe, illiyet bağı çerçevesinde faaliyetin tehlikesinde kaynağını bulan kaçınılmaz bütün zararlı sonuçlar doğrudan zarar sayılır[760].

Dipsomanik tüketici sarhoş vaziyete ulaştıktan itibaren, bu durumu bile bile hâlâ ona alkollü içecek servisinin sürdürülmesi tabii ki ahlâka aykırıdır. Ancak işletme tüzel kişiliği, işletme sahibi ve işleten süjelerinde, hukuka ve-

---

757 **Koç**, Türk Borçlar Kanunu'nun Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukukuna İlişkin Hükümleri, s. 1683. Ayrıca bkz. **Antalya**, s. 83. **Yavuz**, s. 32, 33. **Korkusuz**, s. 89. **Oral**, s. 278. **Avcı/Uzunkaya**, 59-61.

758 **Ulusan**, Tehlike Sorumluluğu Üstüne, s. 33, 34. Aynı yönde bkz. **Yılmaz**, s. 554, 555.

759 **Ulusan**, Tehlike Sorumluluğu Üstüne, s. 34-36.

760 Dolaylı/yansıma zararın tazmin edilmemesi kuralının istisnaları hakkında bkz. **Özel**, s. 100, 101.
Tehlike sorumluluğunda zarara sebep olan insan davranışı bulunmadığı, zararın tehlikeli faaliyet olgusunda, tazminin ise fedakârlığın denkleştirilmesinde kaynağını bulduğu yönünde bkz. **Yavuz**, s. 38, 44, 46. Aynı yönde bkz. **Yılmaz**, s. 571, 572.
Tehlikeli faaliyet olgusunun zarara sebep olması hakkında ayrıca bkz. **Özsunay**, s. 38. **Akartepe**, s. 167, 170, 171.
Aksi yönde, tehlike sorumluluğunun fedakârlığın denkleştirilmesi ilkesine dayanmadığı yönünde bkz. **Ulusan**, s. 2902-2905.
Doktrindeki görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Yıldırım Akkayan**, s. 212, 213.

ya ahlâka aykırılık araştırılmaksızın, fedakârlığın denkleştirilmesi kanun gereği devreye girebilir. Türk Borçlar Kanunu'nun 71'inci maddesinin 4'üncü fıkrası dikkate alındığında, alkollü içecek sağlayıcısının alkollü içecek servis etme ruhsatı edinmiş olması sonucu değiştirmez.

Eğer Türk Hukuk mevzuatında, sarhoş olmaya yaklaşmış tüketiciye alkollü içecek satış ve servisini yasaklayan bir hüküm olsaydı, doktrindeki şu görüş uygulama alanı bulacaktı. Tehlikeli işletmelerin hukuk düzenince öngörülmüş prosedüre göre izin almış olmaları 1'inci fıkra yerine 4'üncü fıkraya göre denkleştirmeden yararlanmaya kâfi değildir. Verilen izinle kurulan ve fakat faaliyetinin herhangi bir safhasında bağlı olduğu teknik kurallara riayet etmeyen işletme, hukuk düzenince faaliyetine izin verilmiş işletme sayılmaz[761]. Bu görüşe göre, eğer mevzuatta sarhoş olmaya yaklaşmış tüketiciye alkollü içecek satış ve servisini yasaklayan hüküm olsaydı, alkol ruhsatı almış restoran, bar, kulüp, taverna, *pub*, disko gibi sair her türlü işletme, sırf anılan yasağa uymadığı için 71'inci maddenin 1'inci fıkrasına tabi tutulacaktı.

III- MUKAYESELİ HUKUKTA DIPSOMANİK TÜKETİCİYE KARŞI ALKOLLÜ İÇECEK SATIŞININ KISITLANMASI

Özgürlük kısıtlaması serzenişlerine rağmen, on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren, İngiltere Birleşik Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nde her türlü madde bağımlılığını, düşkünlük sebebini ve dipsomani rahatsızlığını kapsayacak boyutta, madde bağımlılarını hapsetme yasaları (*substance abuse commitment codes*)[762] yapılmıştır[763].

---

761 **Avcı/Uzunkaya**, s. 61.

762 İngilizce "*commitment*" kelimesinin Türkçe karşılığı sadece "adanma (*dedication*)" veya "bağlılık (*liability*)" değildir. Bu kelime aynı zamanda, "kişiyi hapishane veya ruh sağlığı hastanesine kapatan idarî işlem (*the official act of consigning a person to confinement as in a prison or mental hospital*)", yani "hapis (*confinement*)" anlamına da gelir. Bu açıklamalara 8.10.2015 tarihinde http://www.vocabulary.com/dictionary/commitment adresinden erişildi.

763 Birleşik Krallık Bristol bölgesinde, 1900'lü yılların başında, alkollü içecek tüketip kendini kaybeden kadınlar sorununu çözmek adına 1871, 1872, 1873 ve 1877 yıllarında parlamentoya tasarılar sunulmuştur. Bu tasarıların gerekçesi, alkolün sadece kötü alışkanlık olmaması, insanı insanlıktan çıkaran ve terapiyle tedavi edilmesi gereken bir rahatsızlık olmasıdır. Sonuçta, konu, 1879 yılında yasayla düzenlenmiştir: 1979 Tarihli Alışkan Alkol İçicileri Yasası (*The* Habitual Drunkards *Acts 1879*). Parlamentonun desteğini almak adına, tasarıda yer alan zorunlu gözaltı klozu (*compulsory detention clause*), mahkeme kararıyla zorla tedavi haricinde, bu yasada terk edilmiştir. Daha sonra, bu yasanın işe yaramadığı çünkü skandal olaylar yaratan alkoliklerin çalışan kesim olduğu ve çalışanların masrafları karşılayacak ekonomik gücü olmadığı anlaşılmıştır. 1888 Tarihli Sarhoşlar Yasası (*The Inebriates Acts 1888*), 1879 tarihli ilk yasanın kalıcılığını sağlamış ve ismini değiştirmiştir. Öyle ki, her iki yasa birleşik vaziyette 1879 ve 1888 Tarihli Sarhoşlar Yasaları (*Inebriates Acts 1879 and 1888*) şeklinde anılmaya başlanmıştır. Her iki yasada da, mahkeme kararıyla zorunlu gözaltının cezalandırma olmadığı, tedaviye yönelik ihtisaslaşmış merkezde alı konulma olduğu ve iki yıla kadar sürebileceği kabul edilmiştir

Mezkûr ülkenin yasasına göre idarî işlem veya mahkeme kararıyla bağımlının alı konulma süresi, doksan günden altı aya, hatta bazı ülkelerde üç yıla veya bağımlının iyileşmesine değin devam edebilir[764].

Birleşik Devletler'de 1914 yılında alkolün tamamen yasaklandığı tarih gerçeğidir[765]. Her hâlde bu yasalardan beklendiği gibi olumlu sonuçlar alınamadığı için olacak, alkollü içecek sunan işletme ve barmenlere, açıkça alkollü tüketiciye karşı, satıştan kaçınma yükümlülüğü getirilmiştir. Gerçek-

(**Crabbe C. M.**, On the borderland of insanity: Women, dipsomania and inebriety, 1879-1913, University of the West of England, Bristol for the degree of Doctor of Philosophy, 2014, p. 5, 6, 43-49; 8.10.2015 tarihinde http://eprints.uwe.ac.uk/23418/1/Christine%20Crabbe%20PhD%20thesis.pdf adresinden erişildi). 1898 yılında yapılan revizyonla isteğe aykırı tedavi (*involuntary treatment*) de yasaya girmiştir (**Hall K. T./Appelbaum P. S.**, The Origins of Commitment for Substance Abuse in the United States, The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law, Vol. 30, No. 1, 2002, p. 33-45, p. 38; 8.10.2015 tarihinde http://www.jaapl.org/content/30/1/33.full.pdf adresinden erişildi).

Birleşik Devletler *Massachusett* eyaletinde, *Massachusetts* Genel Kanunları (*Massachusetts General Laws*) isimli mevzuatın otuz beşinci bölümü (*Section 35*), alkol veya madde bağımlısı ve dipsomanik kişinin devlet tarafından korunmasını ve detoks programına tabi tutulmasını konu edinir. Koruma ve detoks programından yararlanılması için dilekçeyle başvuru şarttır. Bizatihi acı çeken birey, onun yakın akrabalarından biri veya yasal olarak ondan sorumlu kişi başvurabilir. Dilekçeyi, Kamu Sağlığı Departmanı (*Department of Public Health*) kabul eder. Diğer taraftan, bireyin özgürlüğü, mahkeme kararından sadır medenî hukuk hapis hükmüyle sınırlanabilir. Medenî hukuk hapis hükmü (*civil commitment*) verilmesi, her hâlükârda psikiyatrist hekimden alınacak raporda, özgürlük sınırlanarak tedavinin elzem olduğu değerlendirmesinin bulunmasına bağlıdır. *Massachusetts* eyaletinde, alkolik ve/veya madde bağımlısının kadın veya erkek olması farklı sonuçlar doğurur. Öyle ki, maksimum doksan gün sürmesi muhtemel koruma ve detoks programında, erkek başvuranlar *Bridgewater* Devlet Hastanesi'nde (*Bridgewater State Hospital*) ağırlanır. Buna karşılık, kadın başvuranlar, *Framingham*'da bulunan *Massachusetts* Islah Kurumu'na (*Massachusetts Correctional Institution at Framingham*) kapatılır. *Massachusett* Islah Kurumu, esasen devlet hapishanesi (*state prison*) olup, madde ve alkol bağımlılarının tedavisi için tasarlanmış donanıma sahip değildir. Ayrıca bağımlılığın akut tedavisinde hizmet sunabilecek uzman personeli de haiz değildir. *Massachusetts* eyaletinde geçerli medenî hukuk hapis hükümlerinin icrasında ortaya çıkan bu kadın erkek ayırımcılığı, hukuk doktrininde eleştirilmektedir (**Chisholm G. D.**, A Yawning Black Abyss: Section 35 and the Equal Protection of Women in the Commonwealth of Massachusetts, Suffolk University Law Review, Vol. XLVI, No. 4, 2013, p. 1033-1065, p. 1033, 1034; 23.10.2013 tarihinde internete konulan bu esere 8.10.2015 tarihinde http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2344177 adresinden erişildi).

Birleşik Devletler *New York* bölgesinde, 1865 ve 1875 Tarihli New York Yasalarında (*1865 N.Y. Laws 266 and 1875 N.Y. Laws 627*), 1972 yılında yapılan değişiklikle, kişinin kendisine ve/veya başkalarına zarar vermesi, isteğe aykırı tedavinin en temel şartıdır (**Hall/Appelbaum,** p. 38). Bu yasalarla çözüm 1914 Tarihli Harrison Narkotik Yasası (*The Harrison Narcotic Act 1914*), diğer ismiyle anti narkotik kanunu (*Anti-Narcotic Act*), alkolü 1933 yılına değin yasaklamıştır (**Kandall S. R.**, Women and Addiction in the United States - 1850 to 1920, p. 33-52, p. 33; 9.10.2015 tarihinde http://archives.drugabuse.gov/pdf/DARHW/033-052_Kandall.pdf adresinden erişildi).

764 **Hall/Appelbaum**, p. 37, 38.

765 **Kandall**, p. 33.

ten, 1969 yılında, Birleşik Devletler'in saygın hukuk dergilerinden birinde, alkollü içecek sunan işletmenin sorumluluğunu yok sayan *California* eyaleti mahkemesi kararları eleştirilmiştir. Çünkü 1960'lı yılların sonlarında, *California* mahkemeleri, açıkça sarhoş müşteriye alkol servis etmeyi sürdüren işletmenin hukukî sorumluluğunu tanımıyordu[766]. Bugün, Birleşik Devletler'de barmenler, alkollü içecek satışında, yaş sınırına dikkat etmek, eldiven takarak hijyen kurallarına uymak gibi pek çok kurala tabidir. İşte barmenlerin tabi olduğu kurallardan biri de, dış görünüşünden sarhoş olduğu anlaşılan alkollü içecek tüketicisine satış yapmaktan kaçınmaktır[767].

Avrupa Birliği'nde ise, her üye ulusal alkol politikasını geliştirmekte serbesttir. Özellikle otomobil sürmede alkol limiti, alkollü içecek tüketme yaşı, alkollü içecek reklâmını yasaklama ve sınırlama, alkollü içecek servis eden işletmelerin açılış ve kapanış saatleri ve bu işletmelere alkol ruhsatı verme kıstasları üye ülkeler arasında farklılık arz eder[768]. Her ne kadar üye ülkeleri topluca bağlayan düzenleme bulunmasa da, Avrupa'da lisanslı çalışan barmenlerin büyük çoğunluğunu eğiten ve Avrupa Birliği tarafından da desteklenen Uluslararası Barmenler Derneği, Avrupa'nın her yanında verdiği eğitimlerde, bu konuyu uygulama boyutunda özellikle işlemektedir. Sadece Avrupa Birliği'nde yılda kırk bin barmene lisans veren Uluslararası Barmenler Derneği, lisanslı barmenlerine, alkollü içecekleri suiistimal eden tüketiciler hakkında eğitim vermekte ve onların bitmek bilmeyen alkollü içecek isteklerini azaltarak karşılamayı hatta gerektiğinde uygun bir dille reddetmeyi öğretmektedir[769].

Aşağıda, öncelikle, Birleşik Krallık Hukuku'na yer verilmiştir. Ardından, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada hukuklarında, federal boyut yanı sıra, federe devletler çapında da araştırmaya geçilmiştir. Daha sonra, Fransız Hukuku'ndaki gelişmeler gözler önüne serilmiş; nihayet, İsviçre Hukuku da her bir kanton üzerinden açıklanmakla, mukayeseli hukuk çalışması tamamlanmıştır.

---

766 **Ricci L. V.**, Dram Shop Liability-A Judicial Response, California Law Review, Vol. 57, Iss. 4, October 1969, p. 995-1032; 13.10.2015 tarihinde http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2756&context=californialawreview adresinden erişildi.

767 **Atkinson G.**, Bartender Laws, Legal Match, 31.12.2013 tarihinde internete konulan bu esere 8.10.2015 tarihinde http://www.legalmatch.com/law-library/article/bartender-laws.html adresinden erişildi.

768 **FOPH**, Alcohol Policy Regulation in Europe, 1.1.2014 tarihinde internete konulan bu bilgilere 25.10.2015 tarihinde http://www.bag.admin.ch/themen/drogen/00039/10172/12019/index.html?lang=en adresinden erişildi.

769 **European Commission**, European Alcohol and Health Forum, Open Alcohol and Health Forum, (Brussels-23.11.2012), Luxembourg, 2012, p. 1-38, p. 16, 17; 13.10.2015 tarihinde http://ec.europa.eu/health/alcohol/docs/alcohol_health_forum_highlights_en.pdf adresinden erişildi.

A- BİRLEŞİK KRALLIK HUKUKU

Dram shop kelimesi İngiltere'de 18'inci yüzyılda bir yemek kaşığı dolusu cin servis eden mağazalara verilen isimden gelir[770]. Gerçekten, 18'inci yüzyılda, *punch house*, *social house*, *beer house* ve *dram shop* denilen uğrak yerlerine alkol lisansı verilmiyordu; hatta bu işletmelere geniş imtiyazlar tanınıyordu. 19'uncu yüzyılın başında bu işletmelerden bilardo masaları ve sair oyun aletleri kaldırılarak ruhsatlanmaları yoluna gidildi. Yine de ruhsat prosedüründe en çok zorluk çıkaran ve ruhsatlarını yenilemeyerek isyan eden işletmeler hep *dram shop* oldu. Dahası, 1834 yılında, Cumhuriyetçiler, *dram shop*, *beer shop*, *social house*, *punch house* denilen uğrak yerlerinin sağlığı ve zenginliği emdiği iddiasıyla bu mekânlardan şikâyetçi oldular[771].

Dram shop sorumluluğu, uygulamadaki diğer ismiyle likör sorumluluğu (*liquor liability*), sarhoş tüketicinin üçüncü kişilere verdiği maddî zararlarda (*in monetary damages*), alkollü içecek servis eden her türlü sağlayıcının mezkûr sarhoş faille birlikte müteselsil sorumlu tutulmasıdır. *Dram shop* davalarının tarihçesi incelendiğinde, her ne kadar önceleri medenî hukuk temeli görülse de, bu davalar Birleşik Krallık çapında ceza hukukunu kapsar boyuta erişmiştir. Tipik açıklama şöyledir: davacı, alkol satıcısına ve alkollü sürücüye karşı, her ikisini birden yenerek hukuk davasını kazandığında, maddî zarar iki davalı arasında paylaştırılır[772].

Basına yansıyan *dram shop* vakıaları özetlenerek, konunun bu ülkede nasıl algılanıp uygulandığı açıklığa kavuşabilir. İrlanda Cumhuriyeti'nde, İrlanda likör Sorumluluğu Hukuku'na göre, *Hayes* isimli otelde çalışan otuz dört ve yirmi dokuz yaşlarında iki barmene, 1.7.2008 tarihinde gerçekleşen ilk duruşmada, taksirle adam öldürme suçu isnat edildi. Her ikisi de, otel odasında alkol zehirlenmesinden ölü bulunan otel misafirini taksirle öldürmekten üç yıl boyunca yargılandıktan sonra suçsuz bulundu. Ölen misafirin bir grup başka misafirle birlikte hizmet aldığı ve toplamda on *shot* alkollü içeceğin sadece o müşteriye değil o gruba servis edildiği savunmasıyla ceza hukuku anlamında suçsuz bulundular[773].

---

770 **Find Law**, Dram Shop Laws, 18.10.2015 tarihinde http://dui.findlaw.com/dui-laws-resources/dram-shop-laws.html adresinden erişildi.

771 **Beatrice S./Beatrice W.**, History of liquor licensing in England principally from 1700 to 1830, Longman Green & Co., London, 1903, p. 28, 41, 103, 112, 120, 121.

772 **Find Law**, Dram Shop Laws, 18.10.2015 tarihinde http://dui.findlaw.com/dui-laws-resources/dram-shop-laws.html adresinden erişildi.

773 **BBC News Northern Ireland**, First Liquor Liability Trial Over Hotel Guest Death, 3.5.2011 tarihinde internete konulan bu esere 20.10.2015 tarihinde http://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-13272510 adresinden erişildi.

Beyond the blue, Liquor liability trial in Ireland-A lesson for all, 13.5.2011 tarihinde internete konulan bu esere 20.10.2015 tarihinde http://www.btbl.co.uk/news/liquor-liability-trial-ireland-lesson-all adresinden erişildi.

24.11.2005 tarihinde yürürlüğe giren Lisanslama/Ruhsatlama Yasası 2003 (*Licensing Act 2003*)[774], Birleşik Krallık Parlamentosu Yasası olarak İngiltere'nin tamamı ve Galler bölgesinde geçerlidir[775]. Alkollü içecek servis eden işletmelerin ruhsat edinmesini müteakip bütün sorumluluk düzenini inşa eden bu temel yasanın Suçlar (*Offences*) başlıklı 7'inci bölümü (*Part 7*) konuya ilişkin hükümleri ihtiva eder. 7'inci bölümde yer alan Sarhoş Kişiye Alkol Satmak (*Sale of alcohol to a person who is drunk*) başlıklı 141'inci paragraf (*section*) ve Sarhoş Kişiye Alkol Sağlamak (*Obtaining alcohol for a person who is drunk*) başlıklı 142'inci paragraf, çalışma konusunun aydınlatılmasında önem arz eder. 141'inci paragraf, sarhoş kişiye, bile bile/kasten (*knowingly*) alkol sunan veya sunulmasına izin veren kişiyi suç işlemiş sayar. Bu suçun faili, alkollü içecek satıcısı ve sağlayıcısı, ücretli veya ücretsiz hangi sıfatla olursa olsun alkollü içecek servisi sektörünün her türlü çalışanı, ruhsat veya lisans sahibi yanı sıra lisans sahibinin atadığı gözlemci müdürdür. 142'inci paragraf ise, sarhoş kişinin alkol tüketmesini sağlama fiilini suç tayin eder. Her iki suçun da cezası, standart ölçekte 3'üncü düzeyi geçmeyen para cezasıdır (*fine not exceeding level 3 on the standard scale*). Ruhsatlama Yasası 2003 ile bir kabul edilen Sarhoş Edici/Keyif Verici Likör Yasası 2008 (*Intoxicating Liquor Act* 2008) [776], alkollü içecek sunan işletmede çalışan kişinin görevine göre, kapı güvenliğinden müdüre kadar para cezası cetvelini belirlemiştir.

Dram shop hukuku, suç ve zararı kaynaktan gidermek ve alkollü içecek servis eden işletmelerde güvenliği sağlamak amaçlarını da yerine getirir. Alkollü içecek tüketicisi açısından, alkolün belirli dozundan itibaren, bardak, tabak, çatal bıçak, sürahi ve şemsiye dâhil yiyecek içecek sektöründe kullanılan her türlü araç silaha dönüşmeye gebedir. Bu nedenle, *Glossop*, *Buxton* ve *Matlock* tarafında seçilen denek bar ve kulüplerde, kapı güvenliğiyle önleyici polis birimi arasında bağlantı kurulmuştur. Bu işletmelerde çalışan her türlü işçiye, alkol zehirlenmesi ve sarhoşluğun ilk belirtileri hakkında kaliteli eğitim verilmiştir. Nihayet, serviste cam malzeme kullanımı terk edilerek, suç ve zarar oranının oldukça azalması sonucuna ulaşılmıştır[777].

Suç ve zararın kaynaktan giderilmesi noktasında, alkollü tüketici sebebine dayalı her türlü maddî zararda bar ve benzeri işletme tüzel kişiliği zaten likör sorumluluğu hukukuna tabi vaziyette müteselsil sorumlu tutulacağından, bu işletmelerin önleyici tedbirleri en baştan alması onların kârlılığıyla

---

774 Ruhsatlama Yasası 2003'e 20.10.2015 tarihinde http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/17/pdfs/ukpga_20030017_en.pdf adresinden erişildi.

775 Ruhsatlama Yasası 2003 hakkında ayrıntılı bilgiye 20.10.2015 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Licensing_Act_2003 adresinden erişildi.

776 Sarhoş Edici Likör Yasası 2008'e 20.10.2015 tarihinde http://www.irishstatutebook.ie/eli/2008/act/17/enacted/en/pdf adresinden erişildi.

777 **Torkington A.**, Peaks and Dales Safer Pubs and Clubs, 19.10.2015 tarihinde http://www.popcenter.org/library/awards/Tilley/2002/02-15.pdf adresinden erişildi.

doğrudan ilgilidir. İşletmenin iç dizaynında ahşap gibi hafif materyaller kullanılması; gece müdürüne tüm işletmeyi gözlemleyebileceği ve müşteri başına tüketilen alkollü içecek miktarını takip edebileceği monitör ve bilgi görüntüleme sistemi tesis edilmesi; ayrıca, devamlı takipte kalan gece müdürlerinin dönüşümlü dinlenerek çalışması gibi çareler önerilir[778]. Yine İskoçya'da, sivil toplum kuruluşlarından yardım alınması, özellikle İskoç Bira ve Barlar Derneği'nin tüketicileri ve barmenleri eğiten konferanslar vermesi, alkollü tüketici bağlantılı zararların azalmasını sağlamıştır[779].

Her ne kadar önleyici tedbirler alınsa da, Birleşik Krallık bünyesinde alkollü içecek servis eden işletmelerin büyük çoğunluğu artık likör sorumluluğu sigorta (*Liquor Liability Insurance*) poliçesi akdetmektedir. Kısacası, İngiliz sigorta şirketleri sorumluluk hukukunun bu şekilde genişlemesinden nemalanmaktadır. Likör sorumluluğu sigortasında, sigorta şirketinin sunduğu ön şartlar şöyledir: Monitörle gözlemleme sisteminin bulunması ve işletmede çalışan bütün garson ve barmenlerin alkolün etkileri hususunda kaliteli eğitimden geçmiş olması[780].

B- AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ HUKUKU

Birleşik Devletler Kamu Sağlığı Kurumu'nun 2000 yılında yaptığı açıklama, alkollü içecek tüketicilerinin aşırılıkları nedeniyle yılda yüz binden fazla kişinin hayatını yitirdiği yönündedir. Ölümlerin sadece yirmi bin civarı, otoban kazasına tekabül eder. Birleşik Devletler, özel hukuk yanı sıra, ceza hukukuna da hitap eden kanunlarla sorunu çözmeyi denemiştir. Böylece sarhoş kişinin haksız fiil sorumluluğu (*tort liability*) üçüncü taraf (*third*

---

778 **Marsh P./Fox K./Kenny F./Middleton J./Cooke P./Crittendon J./ Fewell C./Lowe A./Mogridge J./Searby C./McCann J./Wilson C./Gallagher J./Trenarth B.**, Conflict and violence in pubs, Published by MCM Research Ltd., Oxford, 1990, p.1-40; 19.10.2015 tarihinde http://www.popcenter.org/problems/assaultsinbars/PDFs/candv.pdf adresinden erişildi.

779 **Reid-Howie Associates (Criminal Justice Research Program)**, Liquor Licensing and Public Disorder: Review of Literature on the Impact of Licensing and Other Controls, and Audit of Local Initiatives, 2003, Scottish Executive, p.1-4; 19.10.2015 tarihinde http://www.popcenter.org/problems/assaultsinbars/PDFs/crf68.pdf adresinden erişildi.

780 **Tympanick J.**, Raising the bar on liquor liability training, Insurance Journal, 3.7.2006 tarihinde internete konulan bu esere 20.10.2015 tarihinde http://www.insurancejournal.com/magazines/features/2006/07/03/71258.html adresinden erişildi.

Boop G., Liquor Liability Insurance, Edited by Bonner Marianne, 20.10.2015 tarihinde http://businessinsure.about.com/od/liabilityinsurance/a/liqliabpol.htm adresinden erişildi.

Aon Media Center, US-Style Liquor Liability Shifts to UK Pubs and Bars, 11.7.2007 tarihinde internete konulan bu esere http://aon.mediaroom.com/news-releases?item=62201 adresinden erişildi.

Greenwood Insurance Group, What is Liquor Liability Insurance and Why Do I Need it?, 12.3.2013 tarihinde internete konulan bu esere 20.10.2015 tarihinde http://www.greenwoodinsurance.net/restaurant/what-is-liquor-liability-insurance-and-why-do-i-need-it/ adresinden erişildi.

party) alkollü içecek satıcısıyla paylaştırılmıştır[781]. Haksız fiil sorumluluğundaki bu genişleme, ilk etapta, taksirli/ihmalkâr ticarî muamele (*negligent commercial transaction*) başlığı altında değerlendirilmiştir. İhmalkâr ticarî muamele başlığı altında alkollü içecek sunan işletmelerin cana gelen zarardan müteselsil sorumlu tutulması mahkemelerce hoş karşılanmıştır. Çünkü mahkemeler, kararın icrası safhasında, sarhoş kişi asıl fail tarafından, cismani zararın bütünüyle karşılanamadığını bilmekteydi. Aslında haksız fiilde kusurun ikinci türü olan ihmalin yorumuna alkollü içecek satışının dâhil edilmesi oldukça dolaylı ve zorlamaydı. Klasik hukuk teorisyenlerinin karşı çıkmasına rağmen *dram shop* sorumluluğunun haksız fiil sorumluluğuna dâhil edilmesi, uzman işletmelerin deneyimsiz tüketicilere tehlikeli içecek satması fikrine dayandırılmıştır. Daha sonra, federe devletlerde *dram shop* yasalarının yapılması ve bu yasalarda sarhoş tüketiciye daha fazla alkollü içecek satmanın yasaklanmasıyla, artık karşıt görüşlere de yer kalmamıştır[782].

Birleşik Devletler Hukuku'nda, federal devlet olarak, bütün eyaletlerde geçerli olan alkol satışı kurallarına *dram shop* hukuku (*dram shop law*) denir. Küçüklere alkol satılmasının ceza hukuku anlamında suç teşkil etmesi ve sarhoş küçükten sadır zararların tazmininde alkollü içecek satıcısının sorumluluğu federal boyutta düzenlemiştir. Buna karşılık, alkollü içecek sunan herhangi bir işletmede sarhoş olan erginin üçüncü kişilere vereceği zararlar bakımından, işletmede çalışan işçilerin ve işletme sahibinin sorumluluğu eyaletten eyalete değişiklik gösterir.

Örnek vermek gerekirse, *Louisiana* eyaletinde, bar veya alkollü içki servis eden sair işletme ruhsatlı oldukça, küçüklere alkol satılması dışında, *dram shop* sorumluluğundan muaftır. *Nevada* ve *South Dakota* eyaletlerinde ise, küçüğe alkollü içecek servis eden barmenin kendisi ceza hukuku sorumluluğunu bile üstlenir. Nihayet, son anılan iki eyalette, ruhsatlı oldukça işletmenin *dram shop* hukukundan doğan davalı statüsü bulunmaz[783].

---

781 **Howard R. M.**, The Negligent Commercial Transaction Tort: Imposing Common Law Liability On Merchants For Sales And Leases To Defective Customers, Duke Law Journal, Vol. 1998, No. 755, p. 755-784, p. 756-770; 20.10.2015 tarihinde http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3047&context=dlj adresinden erişildi.
Ayrıca bkz. **Sloan F. A./Stout E. M./Whetten-Goldstein K./Liang L.**, Drinkers, Drivers and Bartenders (Balancing Private Choices And Public Accountability), 20.10.2015 tarihinde http://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/D/bo3629079.html adresinden erişildi.

782 **Howard**, p. 756-758, 766-768.

783 **US Legal**, Civil Causes of Action: Dram Shop Act Law & Legal Definition, 13.10.2015 tarihinde http://definitions.uslegal.com/c/civil-causes-of-action-dram-shop-act/ adresinden erişildi.
Ayrıca bkz. **Lawyers.com**, Dram Shop Laws Hold Bars Responsible for Alcohol Injuries, 13.10.2015 tarihinde http://business-law.lawyers.com/business-litigation/dram-shop-laws-hold-bars-responsible-for-alcohol-injuries.html adresinden erişildi.

Güncel bilgilere göre, *Delaware*, *Kansas*, *Louisiana*, *Maryland*, *Nebraska*, *Nevada*, *South Dakota* ve *Virginia* eyaletlerinde ergin sarhoşun vereceği zararlarda bar sahibinin sorumluluğuna gidilmez. Buna karşılık, otuz eyalette *dram shop* hukuku bütün veçheleriyle geçerlidir. Otuz eyaletin yirmi ikisinde, *dram shop* hukuku, alkol kullanma yaşının altında küçüğe ek olarak, açıkça sarhoş ergine alkol satılması ihtimalini de kapsar. Söz konusu yirmi iki eyalet şöyle sıralanabilir: *Alaska*, *Arkansas*, *California*, *Colorado*, *Connecticut*, *Florida*, *Georgia*, *Idaho*, *Indiana*, *Kentucky*, *Maine*, *Michigan*, *Mississippi*, *Missouri*, *Montana*, *Nebraska*, *New Hampshire*, *New Jersey*, *New Mexico*, *New York*, *North Dakota*, *North Carolina*, *Ohio*, *Oregon*, *Pennsylvania*, *Rhode Island*, *Tennessee*, *Texas*, *Utah*, *Wisconsin* ve *Wyoming*[784].

Dram shop, bar ya da restoranlardan alkollü içki servisi alan insanların yol açtığı yaralanma ve ölümler üzerine barmenin sorumluluğu (*Bar Tender Liability*) yanı sıra bar sahibin sorumluluğuna (*Bar Owner Liability*) odaklanır. *Dram shop* hukuku, bar, restoran, taverna ya da alkollü içecek sunan başka bir işletmeden sarhoş çıkan kişinin herhangi bir kazaya sebep olmasıyla başlar. *Dram shop* davaları (*dram shop cases*) iki çeşittir: Birinci taraf *dram shop* davaları (*first party dram shop cases*) ve üçüncü taraf *dram shop* davaları (*third party dram shop cases*). Her iki dava çeşidinde davalı bardır. Birinci taraf *dram shop* davalarında zarar gören ve dava açan, alkollü içecek servis eden işyerinde sarhoş olanın kendisidir. Yalnız bu davalarda, her bireyin kendi eylemlerinden sorumlu tutulması düşüncesinden ötürü, jüriyi ikna etmek oldukça zordur. Üçüncü taraf *dram shop* davalarında ise, dava ikame eden, alkollü içecek sunan işyerinde sarhoş olan kişi haricinde zarar gören herhangi üçüncü kişidir. Bu davalarda, barın kusuru perspektifinde, ihmal (*negligence*) derecesinde kusur ispatı yeterlidir. Kanıtlanması gereken ihmal, barda çalışan barmen ve diğer servis görevlilerinin müşterinin sarhoş olmak üzere olduğunu anlamasına veya anlaması gerekmesine rağmen alkollü içecek satışını sürdürmesidir. Bazı eyaletlerde ihmal ispatlanamasa bile, davalının davranışlarının pervasız olduğunun (*the defendant's actions were reckless*) ispatlanmasıyla bile tazminat sorumluluğunun yolu açılır. Pervasız davranış, ihmalkâr davranışa göre daha mantıksız (*unreasonable*) görünür. Özellikle birinci taraf *dram shop* davalarında davacı sarhoş olanın, davalı barın ihmalkarlığına ek olarak pervasızlığını da ispatlamaktan başka seçeneği yok-

---

[784] Güncel bilgiler için bkz. **Morton H.**, Dram Shop Civil Liability and Criminal Penalty State Statutes, 14.6.2013 tarihinde internete konulan bu makaleye 13.10.2015 tarihinde http://www.ncsl.org/research/financial-services-and-commerce/dram-shop-liability-state-statutes.aspx adresinden erişildi.

Dram shop hukukunun 1990 yılında hangi eyaletlerde geçerli olduğu hakkında bkz. **Holder H. D./Janes K./Mosher J./Saltz R./Wagenaar A. C./Clifton T. S.**, Alcoholic Beverage Server Liability and the Reduction of Alcohol-Related Problems: Evaluation of Dram Shop Laws, US Department of Transportation, 1990, p. 1-595; 20.10.2015 tarihinde http://ntl.bts.gov/lib/25000/25800/25833/DOT-HS-807-629.pdf adresinden erişildi.

tur. Barmenin yükümlülükleri şöyledir: alkolsüz içecek seçenekleri hakkında müşterilerini bilgilendirmesi; onları sarhoş olmamaya cesaretlendirmesi ve sarhoş olmaya yaklaşan müşterisine alkol satmaktan imtina etmesi. Bar sahibinin yükümlülüğü ise, sarhoş olan veya sarhoş olmaya yaklaşan müşterinin taksiye binerek evine gitmeye yönlendirilmesidir. Zararın tazmini noktasında, *dram shop* davalarında, 250.000-Dolar değerinde davalar görülmüştür. Bazı eyaletlerde, *dram shop* davası açmak isteyen müşteri, dava açmayı düşündüğü bara, kaza tarihinden itibaren altmış günlük hak düşürücü süre zarfında, yazılı bildirimde bulunmalıdır[785]. Zamanaşımı süresi ise, iki yıldan altı yıla kadar eyaletten eyalete değişiklik gösterir[786].

Massachusetts eyaletinde, *Massachusetts* Genel Kanunları 138'inci bölüm 69'uncu maddede (*Massachusetts General Laws Ch. 138 § 69*), anılan bölüm hükümlerine göre lisanslı olan hiçbir işletmede, sarhoş kişiye, hiçbir alkollü içecek satılamayacağı ve herhangi bir şekilde verilemeyeceği kaleme alınmıştır. Uygulamada likör sorumluluğu (*liquor liability*) olarak da adlandırılan davaların kurucu unsuru, aşırı alkollü içecek servis edilen failden sadır zarar ve ihmaldir. Bu davalarda, alkollü içecek servis eden işletmenin özellikle iki kurala uyup uymadığı incelenir: satışların müdür tarafından monitörde eş zamanlı olarak gözlemlenmesi ve barmenlerin sarhoşluğa yaklaşan kişiyi ayırt ederek gerektiğinde net bir şekilde servisi kesme (*shut off*) tecrübesine sahip olması[787].

Texas eyaletinde alkollü içecek servis eden restoran, bar ve benzeri işletmelerde alkollü içecek tüketmek tamamen serbesttir. Ancak tüketici, belirli bir noktaya ulaştığında, bu tüketiciye karşı alkollü içecek satışından kaçınmak barmenin kanundan doğan yükümlülüğüdür. Dahası, barmen, sarhoşluk mertebesine ulaşmış tüketicinin güvenli şekilde evine ulaşmasını sağlamak adına yöneticiyi uyarmalıdır. Yönetici, bu tüketicinin sağ salim evine ulaşmasını alternatif ulaşım hizmetiyle temin etmekten imtina ederse, bu sefer barmen, tehlike arz eden durumu kolluk kuvvetine bildirmelidir. Aksi takdirde, mezkûr tüketiciden alkollüyken sadır olan trafik kazasında veya sair haksız fiilde, zarar gören mağdura karşı medenî hukuk kaynaklı tazminat sorumluluğu, hakkaniyete göre, barmen ve suçu işleyen alkollü içecek tüketicisi arasında paylaştırılır[788].

---

785 **Berg D.**, Dram Shop Laws: Bar Owner Liability for Drunk Driving Car Accidents, 13.10.2015 tarihinde http://www.alllaw.com/articles/nolo/auto-accident/dram-shop-laws.html adresinden erişildi.

786 **All-Law**, Deadlines to File a Personal Injury Lawsuit, 13.10.2015 tarihinde http://www.alllaw.com/articles/nolo/personal-injury/deadlines-file-lawsuit.html adresinden erişildi.

787 **Kickham William D.**, Liquor Liability-Dram Shop Liability, 18.10.2015 tarihinde http://www.attorneywdkickham.com/liquor-liability-dram-shop-liability.html adresinden erişildi.

788 **Rasansky Law Firm**, Laws on Drinking & Getting Drunk in a Texas Bar, 11.12.2013 tarihinde internete konulan bu anonim esere 9.10.2015 tarihinde

Indiana eyaletinde, sarhoş veya sarhoş olmaya yakın kişiye alkollü içki satmak ya da vermek ceza hukuku anlamında suçtur. Sarhoş kişinin veya üçüncü kişinin ölmesi ya da yaralanmasıyla aşırı dozda alkol satışı arasında illiyet bağı saptandığında, alkollü içecek sağlayıcının medenî hukuk kaynaklı tazminat yükümlülüğü de gündemde yerini bulur. Diğer taraftan, alkollü içecek satıcısının, akşam beş ve yedi saatleri arasında indirim gibi mutlu saat (*happy hour*) promosyonları veya kadınlara içki yarı fiyatına şeklinde kampanyalar yapması da yasaktır[789].

Maryland eyaletinde ise, *dram shop* hukukunun en önemli kısmı mevcut değildir. Bu eyalette, üçüncü taraf *dram shop* davaları dinlemez. Öyle ki, *Urbana* soy adlı ailenin genç kızı bardan çıkan sarhoş bir sürücü tarafından öldürülünce, *Maryland* yüksek mahkemesi, 2012 yılında, *dram shop* hukukunu irdelemiştir[790]. Fakat 2013 yılının Ocak ayında, bir kere bardan ayrıldıktan sonra sarhoş müşterinin vereceği zararlarda, bar işletmesinin sorumluluğunun bulunmadığını içtihat etmiştir. Muhalefet şerhinde, bu içtihatla, bar sahiplerine sarhoş kişiye içki servisini sürdürme hakkı verilmişçesine yanlış imaj doğduğu savunulmuş ve *dram shop* hukukunun federal boyutta yeniden ele alınması zorunluluğu anımsatılmıştır[791]. Böylece, *Maryland* eyaletinde sarhoş kişiden sadır maddî veya manevî zarar meydana gelince, bar işletmesi yüksek mahkemenin koruması altındadır. Kısacası, bu eyalette, alkollü kişiye bağlı kaza sonrası, alkol satıcısının veya eğlence hizmeti sağlayıcısının, yaralanma veya ölüm nedeniyle sorumluluğu iddiası mahkemede dinlenmez[792].

New York'ta bir barda aşırı alkol almış tüketici yaya olarak otobanda karşıdan karşıya geçerken bir otomobil tarafından çarpılarak vefat eder. Otomobilin sürücüsü, müteveffa kişinin ailesine, sıradan haksız fiil sorumlu-

---

http://www.texasinjuryattorney.com/blog/law-rules-getting-drunk-texas-bar adresinden erişildi.

Ayrıca bkz. **Justin C.**, Bartenders Over Serve Drunk Patrons And, No Surprise Here, Those Patrons Are Mostly Women, 14.1.2015 tarihinde internete konulan bu esere http://www.medicaldaily.com/bartenders-overserve-drunk-patrons-and-no-surprise-here-those-patrons-are-mostly-317808 adresinden erişildi.

789 **Indiana State Excise Police**, Alcohol Laws, 13.10.2015 tarihinde http://www.in.gov/atc/isep/2384.htm adresinden erişildi.

790 **The Frederick News Post**, Court of Appeals: No Dram Shop Law After Urbana Girl's Death, 13.10.2015 tarihinde http://www.fredericknewspost.com/news/crime_and_justice/crime/court-of-appeals-no-dram-shop-law-after-urbana-girl/article_db7f2f1e-f546-11e2-ac70-001a4bcf6878.html adresinden erişildi.

791 **The Dispatch**, Court Rules Against Dram Shop Liability, 13.10.2015 tarihinde http://mdcoastdispatch.com/2013/08/01/court-rules-against-dram-shop-liability/ adresinden erişildi.

792 **Nolo Law For All**, Dram Shop Laws and Social Host Liability for Alcohol-Related Accidents in Maryland, 13.10.2015 tarihinde http://www.nolo.com/legal-encyclopedia/dram-shop-laws-social-host-liability-alcohol-related-accidents-maryland.html adresinden erişildi.

luğu uyarınca maddî ve manevî zararları tazmin eder. Daha sonra, *dram shop* hukuku uyarınca ödediği tazminat dolayısıyla bar tüzel kişiliğine rücu eder. Sonuçta *O'Gara Alacci*'ye karşı (*O'Gara v. Alacci*) davasından, *New York*'ta da geçerli *Dram Shop* Yasası'nın (*Dram Shop Act*) 11'inci bölüm 101'inci paragrafı yanı sıra *New York* Medenî Uygulama Hukuku ve Kuralları'nın (*New York's Civil Practice Law and Rules*) 1401'inci paragrafına göre bar tüzel kişiliğine rücu etmenin haklı olduğu ve barın da müteselsil sorumlu olduğu içtihadı oluşur[793].

C- KANADA HUKUKU

2006 yılında *British Colombia* Üniversitesi Hukuk Dergisi'nde *Fiona Kelly* isimli hukukçunun makalesi yayımlanır. *Kelly*, Kuzey Amerika'da sarhoş kişi ve alkollü içecek bağlantılı trafik kazalarında ölen kişi sayısının, Birinci Dünya, İkinci Dünya, Kore ve Vietnam savaşlarında ölen kişi sayısından daha fazla olduğunu kaleme alır. İşte bu makale Kanada Hukuku'nu yönlendirir. Bu makale yayımlanıncaya kadar, yalnızca mahkeme kararı boyutunu haiz likör sorumluluğu, yayımdan itibaren kademeli olarak, eyaletlerdeki kanun koyucuların da dikkatini çeker. Böylece, alkolün tüketicinin fiziksel ve duygusal davranışlarında transformasyona yol açtığı gerçeği, mahkemeler yanı sıra, kanun koyucular nezdinde de kabul edilmeye başlanır[794].

Kanada Hukuku'nda, alkollü içecek sunan ve bu sunuma ekli misafirperverlik hizmeti veren otel, bar ya da restoran, tüzel kişilik olarak, sarhoş müşterisinin davranışından kaynaklanan zararların tazmininde sorumlu tutulabilir. Diğer taraftan, alkollü içecek servisini yapan garson veya barmen yanı sıra mezkûr işletmenin müdürü de, gerçek kişi olarak, bu tazminat sorumluluğuna katılabilir. Mezkûr sözleşme dışı sorumluluk düzenine, sosyal misafirperverlik sorumluluğu (*social host liability*) denir. Anılan sorumluluk düzeninin kaynağı, söz konusu işletmelerin kâr getirici alkollü içecek hizmeti sunma ruhsatıdır (*lucrative liquor serving license*)[795].

---

793 **Soyka Edward L.**, New York's Dram Shop Act: Motorist Who Injures Intoxicated Pedestrian Can Seek Contribution From Bar, CM New York Report of Recent Decisions, Vol. 3, 2009, p. 3, 4, p. 3, 4; 20.10.2015 tarihinde http://www.clausen.com/dir_docs/firm_pubs/4a6225ed-49c7-4b3a-b503-4255c6c18e39_pdfdocument.pdf adresinden erişildi.

794 **Duhaime**, Alcohol Liability, 16.10.2015 tarihinde http://www.duhaime.org/LegalResources/TortPersonalInjury/LawArticle-273/Alcohol-Liability.aspx adresinden erişildi.
Anılan makalenin, 16.10.2015 tarihinde, http://facultypubs.library.ubc.ca/results.php adresinde, ancak künyesine ulaşmak mümkün olmuştur: Fiona Kelly "Before You Host a Party, Read This: Social Host Liability and the Decision in *Childs v. Desormeaux*," Case Comment, (2006) 39:2 U.B.C. L. Rev. 371-388.

795 **Duhaime**, Alcohol Liability, 16.10.2015 tarihinde http://www.duhaime.org/LegalResources/TortPersonalInjury/LawArticle-273/Alcohol-Liability.aspx adresinden erişildi.

1995 yılında *Stewart Pettie'ye* karşı (*Stewart versus Pettie*) davasında, Bay *Pettie*, eşi, kız kardeşi ve kayınçosu hep birlikte tiyatro izlemeli akşam yemeğine davetlidir. Bay *Pettie*, gösteri ve yemek esnasında oldukça fazla alkollü içecek tüketir. Davetin çıkışında otoparkta, arabayı kimin kullanacağı hususunda eşiyle kavga eder. Eşini ikna edemeyen Bayan *Pettie*, ön sırada yolcu koltuğuna oturur. Bay *Pettie* öncelikle kız kardeşini ve kayınçosunu bırakmak için otobana girdikten kısa bir süre sonra ölümlü trafik kazası yapar. İşte bu dava, Kanada Yüksek Mahkemesi'nde (*Supreme Court of Canada*), alkollü içecek sunan işletmenin zarar gören üçüncü kişiye karşı sorumluluğunun ilk defa tanınması sonucunu doğurur. Mahkeme kararında, Bay *Pettie*'ye sürekli aynı garsonun hizmet verdiği; bu garsonun, Bay *Pettie*'nin ne zamandan itibaren sarhoş olduğunu ve mekanı terk ettiğinde ne kadar alkollü olduğunu bilmesi gerektiği; bu nedenlerle, bu garsonu çalıştıran işletmenin sorumluluktan kurtulamayacağı yazılıdır[796].

British Colombia eyaletinde, 1999 yılında, *Neufeld Foster*'e karşı (*Neufeld* v. *Foster*) davasında, olaylar şöyle gelişmiştir. Dört arkadaş kamyonetleriyle zaten alkollü vaziyette bir bara gelir. Onlarla ilgilenen bayan görevli, *barmate*, içlerinden birinin bar tezgahında sızdığını görür. *Barmate*, sızan kişi ayılsa da, ona alkol satışı yapmaktan imtina ettiğini belirtir. Dört müşteri üç alkollü içecek satın alır, fakat dördü birlikte içecekleri tüketir. *Barmate*, kamyonetin anahtarlarını ister; ancak bu şekilde alkollü içecek sunabileceğini açıklar. Her nasılsa, barmate, kamyonetin anahtarını alır. Alkol servis etmeyi sürdürür. Çıkışta anahtarı müşterilere verirken, taksiye binmelerini ısrarla tavsiye eder. Dört arkadaşın bulunduğu kamyonet, şoför sıza kaldığı için, takla atarak kaza yapar. Dört arkadaştan hiçbiri, kamyoneti kimin kullandığını hatırlamaz. Mahkeme, aşırı alkollü içecek servis eden bar işletmesini sorumlu bulur. Mahkeme kararında, barmate tarafından, müşterilerin taksi kullanıp kullanmadığı hususunun taksiye binip yola çıkıncaya kadar kontrol altında tutulması gereği yazar[797].

Ontario eyaletinde, 2009 yılında *Lake Joseph* golf kulübü barmenleri, bir grup müşteriye haddinden fazla içki servis eder. Daha sonra, onların arabalarını kullanarak kulübü terk etmesine izin verir. *Ontario* eyaletinin kasaba kısmında üç ölüm bir yaralanmayla sonuçlanan araba kazası meydana gelir. Bunun üzerine, *Landmark* davasında, mahkeme, aşırı alkollü içecek servis eden barmenleri ve bu sunumu ticarî olarak organize eden kulüp tüzel kişiliğini, maddî zarar kalemlerinin tamamı bakımından müteselsil sorumlu bulur. Bu eyaletteki uygulama şöyle gelişir. Eğer trafik kazasını soruşturan polis, barda alkollü içecek tüketmiş sarhoş sürücünün sorumluluğunu keşfederse,

---

796 **Petersen S. C.**, Commercial Host Liability: Judicial Interpretation Since Stewart v. Pettie, p. 1-16, p. 2, 3; 16.10.2015 tarihinde https://www.smartserve.ca/documents/10156/0/Legal+Cases/21a8f89b-ca26-4556-8263-ef6b08b6e9c5 adresinden erişildi.

797 **Petersen**, p. 5.

polis söz konusu bar tüzel kişiliğine durumu ihbar ve ilgili hukukun uygulanacağını ihtar eder. Bir kere sorumluluk davasında barmene husumet yöneltilince, meslekî sorumluluk sigortası gündemde yerini bulur. Davalı barmen meslekî sorumluluk sigortası icabı sigortacısına bildirimde bulunur ve sigortacısının işbu davayı üstlenmesini izler[798].

Alkolle bağlantılı davalarda Kanada mahkemeleri üç soru ihtiva eden şöyle bir test uygular: Makul öngörü düzeyinde dava konusu zarar öngörülebilir miydi; zararın öngörülebilirliğiyle görevlinin görevi arasında bağlantı var mıydı; bir başkasının zarar göreceği hususunu öngörmek için sarhoş müşteride beliren ve dışarıdan gözüken iyi gerekçeler (*good reasons*) var mıydı?[799].

Bir başka deyişle, Kanada mahkemeleri, sosyal/ticarî misafirperverlik sorumluluğu (*social/commercial host liability*) konusunda dört kriter uygular: Özel ilişki (*special relationship*), bakım görevi (*duty of care*), öngörülebilirlik (*foreseeability*) ve gözleme ve gözetme borcu (*obligation to monitor and supervise*)[800].

Sosyal/ticarî misafirperverlik sorumluluğunda, anılan bakım görevi, alkollü tüketiciyle iletişime geçmesi muhtemel üçüncü kişilere de inhisar eder. Güncel durumda, mezkûr sözleşme dışı sorumluluk düzeninde kontrol edilecekler listesi (*check list*), sınırlı sayıda olmamak kaydıyla oldukça uzundur. Alkollü içecek servis eden işletmenin ruhsatının bulunması; işletmede, alkollü içecek tüketen tüketicilerin tükettikleri alkol miktarını ve davranışlarını müdüre her an gösteren monitör bulunması; işletmede yeterli sayıda işinin ehli ve kaliteli işçi çalıştırılması; servisle görevli işçilerin çalışma saatlerinde alkollü içecek tüketmemiş olması; dava konusu işletmede, olayın gerçekleştiği gün, önceden veya daha sonra, hiçbir tüketiciye aşırı alkol satılmaması; servisle görevli işçilerin alkollü tüketici davranışları hakkında kaliteli eğitim almış olması; işletmenin düzenli müşterilerinin alkollü içecek tüketme davranışlarını öğrenerek buna uygun taktikler geliştirmesi; alkollü tüketicinin nasıl eve döndüğü hususunun son ana kadar kontrol altında tutulması; alkol-

---

798 **Piercey J.**, Law Suit Changes Liability for Bartenders and Owners, 28.11.2011 tarihinde internete konulan bu esere 14.10.2015 tarihinde https://lastcallmagazine.wordpress.com/category/industry/bartenders-liability/ adresinden erişildi.

British Colombia eyaletinde, 1998 yılında, yine golf kulübünün ölümlü trafik kazasında meydana gelen zararlardan sorumlu tutulması yönünde *Lum McLintock'a* karşı (*Lum versus McLintock*) davası için bkz. **Petersen**, p. 4.

799 **Justice Education Society-Law Connection**, Alcohol and The Law, 16.10.2015 tarihinde http://www.lawconnection.ca/content/alcohol-and-the-law-teaching-resources adresinden erişildi.

Ayrıca bkz. **Petersen**, p. 2.

800 **Canada Safety Council**, Social Host Liability, 2003 yılının Aralık ayında internete konulan bu anonim esere 16.10.2015 tarihinde https://canadasafetycouncil.org/traffic-safety/social-host-liability adresinden erişildi.

lü tüketicinin araba anahtarına el konulması; alkollü tüketicinin eve dönmesi konusunda ayık arkadaş bulunması, aile bireylerine haber verilmesi veya taksiye bindirilmesi gibi alternatif yöntemlerin organize edilmesi ve gerektiğinde derhal kolluk kuvvetiyle iletişime geçilmesi[801]...

D- FRANSIZ HUKUKU

Fransa'da gerçekleşen fakat uluslararası boyutta basını meşgul eden iki vakıa anlatılmalıdır. Birinci olay şöyledir: Otuz beş yaşında erkek bir müşteri iki arkadaşıyla birlikte *Valenciennes* yakınında *La Sentinelle* (*Nord*) kafesine gider. Bir kaç biranın ardından, barmenin de teşvikiyle yüksek alkollü kokteyller denemeye başlar. Sonunda kendini kaybedecek oranda sarhoş olan müşteri arkadaşları tarafından evine götürülür. Ertesi gün sabah, 8.11.2015 tarihinde, kanında litre başına 5.1 gram alkolle ölü bulunur. Kafede çalışan barmen (*le cafetier*) süresiz meslekten men cezasına ek olarak, üç yıl hapis cezasına çarptırılır. Kurbanın kaza sonucu değil, provokasyon sonucu ölmesinden ötürü, üç yıllık hapis cezasını gerektiren suç taksirle adam öldürmedir. Müteveffanın iki arkadaşı, müteveffayı ölüm tehlikesinde evinde yalnız bıraktıkları için on iki aydan on sekiz aya kadar hapis cezasına mahkûm edilir. Bu son ceza tecil edilir[802].

Yalnızca Fransız basınına değil, Dünya çapında gazete haberlerine yansıyan ikinci olay da *shot-bar* çıkışında meydana gelir. 2014 yılının Ekim ayında, bir barmen müşterilerinden birine art arda *shot* alkollü içecek satar. Elli altı *shot* içen müşteri, kızı ve arkadaşlarıyla birlikte barı terk ettikten sonra hemen hastaneye yatırılır. Elli altı yaşındaki baba, aynı günün sabahı, alkol zehirlenmesinden vefat eder. Müşterinin kızı hukukî prosedürü başlatır. Söz konusu *shot* bar 2014 yılının Aralık ayı ortasına kadar kapatılır fakat sonra tekrar açılır. Söz konusu bar işletmesi, *facebook* sayfasında, kapanış nedenini, sarhoş müşteriye alkollü içecek servisinin zamanında kesilmemesi şeklinde, gerçeğe uygun yayınlar. Aynı müşteriye elli altı adet *shot* servis eden kırk yedi yaşındaki barmen, 27 Mayıs 2015 tarihinde, ilk derece mahkemesi tarafından, dört ay hapis ve bir yıl meslekten men cezasıyla cezalandırılır. Barmenin cezalandırılmasının en önemli sebebi özendirmesi ve alkollü içecek tüketmeye teşvik etmesidir. Zira mahkeme kararında, herkesin gö-

---

801 **Petersen**, p. 1, 3,10, 14, 15.

802 **Galaud F.**, Prison ferme pour un cafetier après le décès de son client, 19.2.2009 tarihinde internete konulan bu esere 14.10.2015 tarihinde http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2009/02/19/01016-20090219ARTFIG00541-prison-ferme-pour-un-cafetier-apres-le-deces-de-son-client-.php adresinden erişildi.

Dufief V., L'alcool à la barre: responsabilité et assistance, 5.3.2009 tarihinde internete konulan bu esere http://loi.blogs.liberation.fr/2009/03/05/lalcool-la-barr/ adresinden erişildi.

rebileceği siyah tahtadan ibaret ilân panosuna, söz konusu müşteri her *shot* içtikçe, artan sayının not edildiği hususu anılmaktadır[803].

Esasen Fransa'da, iki temel kod, ayyaşlık ve alkolizmle mücadele eder. Öncelikle, İçecek Satışları ve Alkolizme Karşı Önlemler Kanunu (*Code des débits de boissons et des mesures contre l'alcoolisme*)[804], Kamusal Alanda Ayyaşlığın Bastırılması ve Küçüklerin Alkolizme Karşı Korunması (*Répression de l'ivresse publique et protection des mineurs contre l'alcoolisme*) başlıklı bölümünde, konunun takibini kolluk kuvvetine tevdi ederek, hem hapis, hem de idarî cezalar (işyerinin kapanması ve idarî para cezaları gibi) getirir (Art. L65 à L87). Ayrıca, Kamu Sağlığı Kanunu (*Code de la Santé Publique*)[805] da, alkollü içeceklerin satışı hususunda sınırlamalar getirir. Meselâ, belirli zaman aralığında, alkollü içeceklerin indirimli satılması (*happy hour*), alkolsüz içeceklerin de, aynı zaman diliminde ve aynı oranda indirimli satılmasına bağlıdır (Art. L. 3323-1). Yine Kamu Sağlığı Kanunu'na göre, kişinin, kamusal mekânlarda, kendisini sarhoş bulması veya sarhoş dolaşması yasaktır (Art. R. 3353-1).

Fransız Tüketici Hukuku doktrininde, dipsomanik alkollü içecek tüketicisi hakkında hiçbir bilgi yer alamasa da, alkollü içecek reklâmına getirilen sınırlamalar, aynı sigara reklâmına getirilen sınırlamalar gibi anlatılır. Alkollü içecek reklâmına farklı düzen getirilmesinin sebebi, tüketicilerin sağlık ve güvenliğinin (*santé et sécurité des consommateurs*) korunmasıdır[806]. Yalnız dikkat edilmelidir ki, Fransa'da alkol değil, alkolün kötüye kullanılması, sağlığa zararlı kabul edilir. Çünkü Kamu Sağlığı Kanunu, "alkolün suiistimali sağlık için tehlikelidir (*l'abus d'alcool est dangereux pour la santé*)" ifadesi kullanılarak alkollü içecek reklâmına izin verir (Art. L. 3323-4). Fransız Tüketim Kanunu (*Code de la consommation*)[807], Güvenlik (*Sécurité*) başlıklı bölümünde (Art. L221-1 à L225-1), yalnızca lunapark gibi işletmeleri tehlikeli saymaz; alkollü içecek sunan işletmeler de tehlikeli sınıfındadır.

---

803 **Buchanan E.**, France: Bartender Jailed After Costumer Downs 56 Shots and Dies, 28.5.2015 tarihinde internete konulan bu esere 15.10.2015 tarihinde http://www.ibtimes.co.uk/france-bartender-jailed-after-customer-downs-56-shots-dies-1503302 adresinden erişildi.

804 Bu kanunun 27.5.2003 tarihli son sürümüne 15.10.2015 tarihinde http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=6D3C333CF892D1F6F5AD75C61170A4CF.tpdila21v_3?cidTexte=LEGITEXT000006075115&dateTexte=20000621 adresinden erişildi.

805 Bu kanunun 12.10.2015 tarihli son sürümüne 15.10.2015 tarihinde http://legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006072665 adresinden erişildi.

806 **Auloy-Calais/Steinmetz**, p. 154, 155.
Juris Classeur, Le consommateur & ses contrats, Édition du Juris Classeur, Éditions 2002, Paris, 2002, p. 854, 855, 936, 937.

807 Bu kanunun 16.10.2015 tarihli son sürümüne 18.10.2015 tarihinde http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006069565 adresinden erişildi.

Tüketicinin güvenliğini korumaya yönelik düzen hükümleri, idarî para cezalarıyla desteklenmiştir[808].

Asıl önemlisi, Kamu Sağlığı Kanunu'na göre, alkollü içecek servis eden işletmelerin, açıkça sarhoş kişiye alkollü içecek satması yasaktır (Art. R. 3353-2). Bu son hükmün tam çevirisi şöyle yapılabilir: "İşyerinde açıkça sarhoş kişiye içmesi için alkollü içecek verme veya onun alkollü içecek almasını sağlama olgusu, bu kanunun dördüncü sınıf suçlarının para cezasıyla cezalandırılır"[809]. Bu düzenlemelerin amacı, sarhoş kişinin bizatihi kendisini ve ondan zarar görmesi muhtemel üçüncü kişileri korumaktır[810].

Fransa'da her şey dâhil hukukî sorumluluk sigortası (*l'assurance protection juridique*) sahibi sürücü alkollüyken kaza yapınca, lehtar, zarar gören üçüncü kişi ve sigortacı arasında hukukî ihtilaf çıkar. Çünkü ceza mahkemesi kararında, sanık için alkol zehirlenmesi (*intoxication alcoolique*) teriminin kullanılmış olması sigortacıyı sorumluluktan kurtarmaz. Sigorta şirketi sarhoşluk (*l'ivresse*) savunmasında bulunur. Çünkü kişinin temyiz ve her türlü kontrol kudretini kaldıran sarhoşluğun riziko dışı kaldığını düşünmektedir. Ona göre sarhoşlukla illiyet bağı içinde meydana gelen trafik kazasında, sigortacının sorumluluğunu kuran hem objektif hem de sübjektif kıstas bulunmaz. Objektif kıstasa göre, sarhoşluk riski şiddetlendirir. Sübjektif kritere göre, lehtar sarhoş olmadan önce sarhoş olmakla riski şiddetlendirdiğinin bilincindedir. İşte bu savunmayla hukukî sorumluluk sigortasında rizikoyu üstlenen şirket sorumluluktan kurtulur. Lehtar, esasen fail olarak, mağdurun zararını tek başına tazmin etmek zorunda kalır[811].

E- İSVİÇRE HUKUKU

İsviçre alkol politikası, 2008-2012 yılları arasında şu vizyonu haizdir: "alkollü içecek içenlerin, kendilerine ve başkalarına zarar vermeyen yoldan bunu yapması (*Those who drink alcohol do so in such a way that it is not harmful to them or to others*). Konuya ilişkin üç federal kanun derhal anılmalıdır: Gıdalar ve Yardımcı Maddeler Federal Kanunu (*Federal Act on Foodstuffs and Utility Articles*; *Loi fédérale sur les denrées alimentaires et les*

---

808 **Juris Classeur**, p. 936, 937.

809 "*Le fait pour les débitants de boissons de donner à boire à des gens manifestement ivres ou de les recevoir dans leurs établissements est puni de l'amende prévue pour les contraventions de la 4e classe*" (Art. R. 3353-2).

810 **APCE**, Débits de Boissons, Cafés, Bars à thème et Cybercafé, p. 1-33, p. 23, 2010 yılının Temmuz ayında internete konulan bu esere 15.10.2015 tarihinde http://www.expert-comptable-francais-oi.com/wp-content/uploads/2015/02/hot03_debitsdeboissoncafes.pdf adresinden erişildi.

Factographie, Exploitant de Bar-Tabac, p. 1-34, p. 10, 15.10.2015 tarihinde http://factorielles.fr/factographies/BAR_TABAC.pdf adresinden erişildi.

811 **DAS Spécial**, Dossier du mois: Conflit d'intérêts avec l'assureur R.C. Automobile, p. 1-2, 15.10.2015 tarihinde http://www.das.be/C12575670042A839/0/C05BB853DDB1DE71C1257BDA004AEA28/$file/2009-7-fr-spécial.pdf adresinden erişildi.

objets usuels)[812], Alkol Hakkında Federal Kanun (*Federal Alcohol Act*; *Loi fédérale sur l'alcool*)[813] ve Alkollü İçeceklerin Ticareti Hakkında Kanun (*Loi fédérale sur le commerce des boissons alcooliques*)[814]. İsviçre'de, düzenli olarak aşırı miktarda alkol tüketen vatandaşların kronik durumu, vergi kanunları haricinde, anılan üç kanunla düzenlenmiştir[815].

1932 yılından bu yana yürürlükte olan Alkol Hakkında Federal Kanun, 25.1.2012 tarihinde zaten ilk büyük reformunu yaşamıştı. İsviçre Alkol Piyasası Düzenleme Kurulu'nun verdiği bilgilere göre, 2013 baharından bu yana, Alkol Hakkında Federal Kanun'un ikinci reform çalışmaları devam etmektedir. Yaş sınırlaması, monopollerin yasaklanması ve yüksek alkollü içecekler (*spirits*) hakkında vergi indirimine gidilmesi konularında uzlaşma sağlanmıştır. Buna rağmen, vergilendirme modeli ve oranı, ulusal üreticilere imtiyazlar tanınması, gece çalışma modeli ve en düşük satış fiyatı hususları hâlâ tartışmalıdır[816].

Gıdalar ve Yardımcı Maddeler Federal Kanunu, sarhoş vaziyete erişmiş dipsomanik tüketiciye daha fazla alkollü içecek satılmasını yasaklayan hükümler içermez[817]. Alkollü İçeceklerin Ticareti Hakkında Kanun'a göre, %0,5'ten fazla alkol içeren her içecek, alkollü içecek (*boisson alcoolique*); otel, restoran, bar ve dans kulübü benzeri her işletme, içme yeri (*débit de boissons*); *distillation* veya *fermentation* tekniğiyle elde edilsin %18'den fazla alkol içeren her içecek, yüksek alkollü içecek (*boisson spiritueuse*) şeklinde tanımlanmıştır (Art. 3). Alkollü içecek reklâmına ilişkin sınırlamalarda, bedava alkollü içecek dağıtılması, özellikle eşantiyonun yasaklanması ilgi çekicidir (Art. 4). Alkollü içecek servis eden işletmelerin indirim yapmasına dair kurallar konusunda her kanton tek başına yetkilidir (Art. 6). *Spirits* bakımından on sekiz, diğer alkollü içecekler bakımından on altı yaş sınırı geçerlidir (Art. 7). Alkollü içecek servis eden her işletme sattığı alkollü içeceklerden daha ucuz olan en az üç alkolsüz içecek çeşidini menüsünde barındırmak zorundadır (Art. 9). Gece 22.00 ve sabah 6.00 saatleri arasında alkol-

---

812 Bu kanunun 1.10.2013 tarihli son sürümüne 25.10.2015 tarihinde https://www.admin.ch/ch/e/rs/c817_0.html adresinden erişildi.

813 Bu kanunun 1.6.2010 tarihli son sürümüne https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19320035/index.html adresinden erişildi.

814 Bu kanunun 25.1.2012 tarihli son sürümüne http://docplayer.fr/4783257-Loi-federale-sur-le-commerce-des-boissons-alcooliques.html adresinden erişildi.

815 **Confederation Suisse**, Alcohol Policy in Switzerland-Current Developments, p. 1-19, p. 5, 13; 25.10.2015 tarihinde http://ec.europa.eu/health/alcohol/docs/ev_20110301_co02_en.pdf adresinden erişildi.

816 **SAB**, The conciliation procedure is in progress, 25.10.2015 tarihinde http://www.eav.admin.ch/dienstleistungen/00636/index.html?lang=en adresinden erişildi.

817 Gıdalar ve Yardımcı Maddeler Federal Kanunu'na göre, alkollü içecek tütün ürünleriyle birlikte lüks gıda (*luxury food*) sayılmıştır (Art. 3). Aynı kanunda, alkollü içecek reklâmına getirilen sınırlamalara uymayan kişi para cezasına mahkûm edilir (Art. 48). Doğrudan gençlere hitap eden alkollü içecek reklâmlarında, daha sonradan ve ayrıca sınırlamalara gidilmesi mümkündür (Art. 60).

lü içeceklerin parkende satışı yasaktır (Art. 10). Alkollü İçeceklerin Ticareti Hakkında Kanun'un 7, 8, 9, 10'uncu maddeleri hakkında, kantonların daha fazla sınırlama getirmesi mümkündür (Art. 11).

Dipsomanik ve/veya alkolik tüketiciyle mücadele noktasında, ilk olarak, Alkol Hakkında Federal Kanun'la devletin, kanton içi veya federal boyutta olsun, enstitü ve organizasyonların eforlarını, özel bütçe ayırarak destekleme vaadi anılmalıdır (Art. 43a). Kantonlar da, kendi bölgelerindeki alkolizm sorunuyla nasıl mücadele ettikleri hususunda her yıl rapor hazırlamakla ve bu yıllık raporu konfederasyona sunmakla görevlidir (Art. 45). Alkollü İçeceklerin Ticareti Hakkında Kanun'da da, devlet, alkolizmle mücadele konusunda sivil organizasyonları finansal olarak destekleme vaadini yineler (Art. 14).

Nihayet, federal düzeyde devletin, alkollü içecek servis eden işçilerin düzenli olarak eğitilmesi imkânını sağlamadığı ifade edilmelidir. Düzenli barmen eğitim kursları (*regular server training courses*), iş adamları tarafından kurulan ticaret örgütlerince işçilerin isteğine bağlı olarak sunulur[818].

Kantonlara gelindiğinde, başkenti *Lausanne* olan *Vaud* kantonunda yürürlükte bulunan Konuk Evleri ve İçme Yerleri Hakkında Kanun'a (*Loi sur les auberges et les débits de boissons*)[819] göre, sarhoş vaziyette kişiye (*en état d'ébriété*) alkol servis etmek veya satmak yasaktır (Art 50). Aynı şekilde, rekabet oyunlarıyla, hediye ve eşantiyonlarla alkollü içecek satışını artırmak yasaktır. Alkollü içeceğin fiyatı mezkûr servis boyunca aynı kalmalıdır. Nihayet, alkollü içecek servis eden işçilerin müşteriyle alkollü içecek tüketmesi yasaktır (Art. 50).

Vaud kantonunda, sarhoş durumdaki tüketici, alkollü içecek talep etse bile, onun bu talebi reddedilir. Alkollü içecek servis eden kişinin bu reddi, müşteride öfke krizi yaratsa da, nazikçe ve kararlı bir şekilde talebi ret etme seçimi sürdürülmelidir. Israr ve tehditle karşılaşıldığında, söz konusu müşteri dışında kalan diğer müşterilerin güvenliği tercih edilir. Acil durumda, güvenlik veya polisten yardım alınmalıdır. Bu kurallara uyulmaması müteselsil sorumluluk nosyonuna (*notion de coresponsabilité*) yol açabilir. Müteselsil sorumluluk, sarhoş kişi kaynaklı trafik kazasından veya herhangi bir haksız fiilden doğan zararın tazmininde dikkate alınır. Örneğin, sarhoş kişiye hiz-

---

818 **Seventh Framework Programme (Amphora)**, Switzerland Country Report-Alcohol Policy Profile, 25.10.2015 tarihinde http://www.amphoraproject.net/files/Switzerland%20-%20Country%20Report.pdf adresinden erişildi.

819 Bu kanunun 1.7.2015 tarihli son sürümüne 25.10.2015 tarihinde http://www.bag.admin.ch/themen/drogen/00039/07287/07311/index.html adresinden erişildi.

met veren barmen, garson gibi işçiler yanı sıra bunları çalıştıran işletmeler, haksız fiil sorumluluğunu paylaşmak zorunda kalabilir[820].

Barmen veya garson, çalıştığı restoran veya barda, sarhoş kişinin yine de hizmet beklemesiyle karşılaştığında, sakin davranmalı; ilgili kanun maddelerine uygun olarak sarhoş müşterinin alkollü içecek elde edemediğinden emin olmalı; ona taksi çağırarak derhal evine göndermelidir. Eğer alkollü kişi talimatları algılayamayacak kadar sarhoşsa, acil ambulans çağrılmalıdır[821].

Bâle kantonunda, Yemek ve İçecek Sektörü İçin Özel Yönetmelik (*Règlement spécial pour le secteur manger et boire*)[822] uyarınca, "sarhoş durumda kişiye alkollü içecek servis edilmesi yasaktır" (Art. 6). *Berne* kantonunda, Otelcilik ve Restorancılık Hakkında Kanun (*Loi sur l'hôtellerie et la restauration*)[823], sarhoş vaziyette kişiye alkollü içecek satılmasını ve servis edilmesini yasaklamıştır (Art. 29).

Valais kantonunda, Konaklama Restorancılık ve Alkollü İçeceklerin Parkende Satışı Hakkında Kanun (*Loi sur l'hébergement, la restauration et le commerce de détail de boissons alcoolisées*)[824], işletme içi düzene odaklanmıştır. İşletme yetkilisi, işletmede, düzen ve huzur tesisinden sorumludur. Buna ek olarak, müşterilerinin hemen yakınındaki komşu müşterilere aşırı rahatsızlık vermemesi adına gözlem yapmalıdır (Art. 13).

Jura kantonunda, Otelcilik Restorancılık ve Alkollü İçecek Ticareti Hakkında Kanun (*Loi sur l'hôtellerie, la restauration et le commerce de boissons alcooliques*)[825]şimdiye kadar görülenlerden daha farklı bir şekilde aynı yasağı düzenler: sarhoş vaziyette veya alkollü içeceklerin aşırı tüketimine eğilimli (*sont en état d'ébriété ou se livrent à une consommation excessive*

---

820 **Fondation Vaudoise Contre L'alcoolisme**, Pour une vente et un service responsable de l'alcool, 25.10.2015 tarihinde http://fva-prevention.ch/wp-content/uploads/2014/02/Guide_vente_alcool.pdf adresinden erişildi.

821 **Institut suisse de prévention de l'alcoolisme et autres toxicomanies**, L'ivresse et ses risques à l'intention des tenancières et tenanciers d'établissements publics, 25.10.2015 tarihinde http://www.dipendenzesvizzera.ch/DocUpload/tenanciers.pdf adresinden erişildi.

Aynı yönde bkz. **Addiction Suisse**, Alcool et ivresse: entre risque et plaisir, 25.10.2015 tarihinde http://www.addictionsuisse.ch/DocUpload/alcool_ivresse.pdf adresinden erişildi.

822 Bu yönetmeliğin 1.1.2015 tarihli son sürümüne 26.10.2015 tarihinde http://www.muba.ch/~/media/muba/Documents/PdfTemplatesFuerAussteller/Sonderreglement_Savourer_2016_F.ashx?fd=1 adresinden erişildi.

823 Bu kanunun 11.11.1993 tarihli sürümüne https://www.sta.be.ch/belex/d/9/935_11.html ve https://www.sta.be.ch/belex/f/9/935_11.html adreslerinden erişildi.

824 Bu kanunun 8.4.2004 tarihli sürümüne 26.10.2015 tarihinde http://www.vs.ch/Home2/EtatVS/vs_public/public_lois/fr/LoisHtml/935.3.htm adresinden erişildi.

825 Bu kanunun 18.3.1998 tarihli sürümüne 26.10.2015 tarihinde http://www.bag.admin.ch/themen/drogen/00039/07287/07299/index.html adresinden erişildi.

de boissons alcooliques) kişinin işletmeye girişi ve aynı kişinin işletmeden sarhoş çıkışı yasaklanmalıdır (Art. 22).

Neuchâtel kantonunda ise, Mülga Halka Açık (Umumî) İşletmeler Hakkında Kanun (*Loi sur les établissements publics*)[826] söz konusu yasağı getirmekteydi: "Sarhoş vaziyette bulunan kişiye alkollü içecek servis edilmesi yasaktır" (Art. 70). Anılan mülga kanunun ismi yürürlükteki Halka Açık (Umumî) İşletmeler Hakkında Kanun'da aynen korunmuş ancak içindeki yasak getiren hükümler ayıklanmıştır. Yürürlükteki Halka Açık (Umumî) İşletmeler Hakkında Kanun'da (*Loi sur les établissements publics*)[827] artık yasak getiren hüküm bulunmaz. Yalnızca alkollü ve alkolsüz işletme ruhsatı almaya dair şartlar yer alır. Artık söz konusu yasağı, Ticaret Emniyeti/Zabıtası Hakkında Kanun (*Loi sur la police du commerce*)[828] içermektedir (Art. 21).

SONUÇ

Dipsomanik alkollü içecek tüketicisi, bir kere alkollü içecek içmeye başladıktan sonra kendini kontrol edemez, sarhoş oluncaya veya kendini kaybedinceye kadar alkollü içecek tüketmeye devam eder. Gerek dipsomanik alkollü içecek tüketicisinin kendisinden korunması, gerek zarar görmesi muhtemel üçüncü kişilerin sarhoş tüketiciden korunması, mukayeseli hukukta tedbirler alınmasını gerektirmiştir. Birleşik Krallık, Birleşik Devletler ve Kanada hukuklarında, *dram shop* hukuku başlığı altında, likör sorumluluğu ve sosyal misafirperverlik sorumluluğu benzeri terimlerle, sözleşme dışı sorumluluk düzeni oluşturulmuştur. Böylece, restoran, bar, kulüp, taverna gibi işletmelerde aşırı alkollü içecek hizmeti edinmiş sarhoş tüketicinin, gerek kendi başına gelen, gerek üçüncü kişiye verdiği zararların tazmininde, müdür, garson ve barmen gibi alkollü içecek sektörü çalışanları, hatta işletme sahibi, sarhoş tüketiciyle müteselsil sorumlu tutulabilir. Fransa ve İsviçre hukuklarında da, sarhoş tüketiciye alkollü içecek satılması yasaklanmıştır. Bu yasağa aykırı davranılması üzerine, sarhoş tüketiciden sadır zararların tazmini noktasında, tüketiciyle birlikte, işletmenin, alkollü içecek servis eden barmen veya garsonun müteselsil sorumluluğu söz konusu olabilir. Mukayeseli hukuktaki bu gelişmelerden uzakta kalan Türk Tüketici Hukuku'na, "sarhoş tüketiciye alkollü içecek sağlama ve satma yasağı" açıkça getirilmelidir. Bu yasak geldiğinde, medenî hukuk yöntemine uygun sorumluluk dü-

---

826 Bu mülga kanunun 1.9.2007 tarihli sürümüne 26.10.2015 tarihinde http://www.bag.admin.ch/themen/drogen/00039/07287/07301/index.html adresinden erişildi.

827 14.3.2014 tarihli bu kanunun yine 14.3.2014 tarihli son sürümüne 26.10.2015 tarihinde http://www.gastroneuchatel.ch/sites/default/files/l_police_commerce_140218.pdf adresinden erişildi.

828 14.3.2014 tarihli bu kanunun yine 14.3.2014 tarihli son sürümüne 26.10.2015 tarihinde http://www.gastroneuchatel.ch/sites/default/files/l_police_commerce_140218.pdf adresinden erişildi.

zeni, en isabetlisi tartışılarak, kanundan doğan borca aykırılık veya sözleşme dışı sorumluluk şeklinde inşa edilebilir. Söz konusu yasak gelinceye kadar, şartları gerçekleştikçe, Türk Borçlar Kanunu'nun 49'uncu maddesinin 2'inci fıkrasından hareketle, sarhoş olduğunu göre göre yine de aşırı dozda alkollü içecek servisini sürdüren garson veya barmen gibi çalışanların sarhoş tüketiciyle müteselsil sorumluluğu düşünülebilir. Aşırı dozda alkollü içecek servis edilen ruhsatlı işletmede ise, işletme sahibinin ve varsa işletenin sorumluluğu bakımından, Türk Borçlar Kanunu'nun 71'inci maddesinin 4'üncü fıkrası ihtimal olarak önerilebilir.

KAYNAKÇA

I- ESERLER

Acar Faruk, Eser Sözleşmesinde Eserin Tamamlanma Oranı ve Bu Oranın Bazı Etkileri, www.e-akademi.org, (Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi), S. 134 (Aralık), Y. 2013, s. 1-24; 22.10.2015 tarihinde http://www.e-akademi.org/makaleler/facar.pdf adresinden erişildi.

Akartepe Alpaslan, Türk Borçlar Kanunu'nun Haksız Fiilden Doğan Borç ilişkileri Alanında Getirdiği Yenilikler ve Değişiklikler, EÜHFD, C. 16, S. 1-2, Y. 2012, s. 159-190.

Akça Merve, Eser Sözleşmesinde İş sahibinin Ayıptan Dolayı Sözleşmeden Dönme Hakkı, Tez Danışmanı: **Moralı Ayanoğlu Ahu**, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Özel Hukuk), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

Antalya Gökhan, Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler, MÜHF-HAD, C. 14, S. 4, Y. 2008, s. 63-83.

Aslan Yılmaz İ, Tüketici Hukuku, Ekin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, 2006 (Aslan, Tüketici Hukuku, 2006).

Aslan Yılmaz İ., Tüketici Hukuku Dersleri, Ekin Yayıncılık, 4. Baskı, Bursa, 2013 (Aslan, Tüketici Hukuku Dersleri, 2013).

Aslan Yılmaz İ., Tüketici Hukuku, Ekin Yayınevi, 5. Baskı, Bursa, 2015 (Aslan, Tüketici Hukuku, 2015).

Aşıcıoğlu Faruk, Trafikte Güvenli Sürüş Açısından Alkol, Alkolün Adlî Tıbbî Değerlendirmesi, Beta Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2009.

Atkinson Grant, Bartender Laws, Legal Match, 31.12.2013 tarihinde internete konulan bu esere 8.10.2015 tarihinde http://www.legalmatch.com/law-library/article/bartender-laws.html adresinden erişildi.

Auloy-Calais Jean/Steinmetz Frank, Droit de la consommation, Dalloz, Sixième édition, Paris, 2003.

Avcı Mustafa/Uzunkaya Mehmet Celal, Tehlike Sorumluluğunun Genelleşmesine Yönelik Düzenleme Tercihi, UAÜHFD, C. 3, S. 5, Y. 2015, s. 41-65.

Ayhan Hilal Lale, Birleşmiş Milletler Viyana Satım Sözleşmesi'ne Göre Uluslararası Satım Sözleşmelerinde Satıcının Ayıba Karşı Tekeffül Borcu, GÜHFD, Y. 2011, C. 15, S.2, s. 1-57.

Baykan Renan, Tüketici Hukuku, Mevzuata İlişkin Yorum-Eleştiri ve Öneri, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No. 2005-41, 2. Baskı, İstanbul, 2005.

Beatrice Sidney/Beatrice Webb, History of liquor licensing in England principally from 1700 to 1830, Longman Green & Co., London, 1903.

Berg David, Dram Shop Laws: Bar Owner Liability for Drunk Driving Car Accidents, 13.10.2015 tarihinde http://www.alllaw.com/articles/nolo/auto-accident/dram-shop-laws.html adresinden erişildi.

Belling Detlev W./İnce Nurten, Türk-Alman Hukuku'nda Temel Hakların Özel Hukuk İlişkilerine Etkisi, Legal Hukuk Dergisi, C. 12, S. 137, Y. 2014, s. 3-58.

Boop Gregory, Liquor Liability Insurance, Edited by Bonner Marianne, 20.10.2015 tarihinde http://businessinsure.about.com/od/liabilityinsurance/a/liqliabpol.htm adresinden erişildi.

Buchanan Elsa, France: Bartender Jailed After Costumer Downs 56 Shots and Dies, 28.5.2015 tarihinde internete konulan bu esere 15.10.2015 tarihinde http://www.ibtimes.co.uk/france-bartender-jailed-after-customer-downs-56-shots-dies-1503302 adresinden erişildi.

Casier H./Lelanois A., Alkol Tesemümü, Çeviren: **Öztürel Adnan**, AÜHFD, C. 8, S. 3-4, Y. 1956, s. 135-222; 25.10.2015 tarihinde http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1956-13-03-04/AUHF-1956-08-03-04-Ozturel2.pdf adresinden erişildi.

Chisholm Gregory D., A Yawning Black Abyss: Section 35 and the Equal Protection of Women in the Commonwealth of Massachusetts, Suffolk University Law Review, Vol. XLVI, No. 4, 2013, p. 1033-1065; 23.10.2013 tarihinde internete konulan bu esere 8.10.2015 tarihinde http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2344177 adresinden erişildi.

Crabbe Christine Mary, On the borderland of insanity: Women, dipsomania and inebriety, 1879-1913, University of the West of England, Bristol for the degree of Doctor of Philosophy, 2014; 8.10.2015 tarihinde http://eprints.uwe.ac.uk/23418/1/Christine%20Crabbe%20PhD%20thesis.pdf adresinden erişildi.

Çelebi Funda, Haksız Fiil Sorumluluğu (Unsurlar, Tazminat, Hukuka Aykırılığı Kaldıran Hâller, Zamanaşımı, Yargılama), Borçlar Kanunu Genel hükümler Konferansları II, Prof. Dr. İsmet Sungurbeye Armağan, C. II, Editörler: **Belen Herdem/Altay İsmail**, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2014, s. 13-27.

Çınar Ural Nihal, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'a Göre Ayıba Karşı Tekeffül, Tez Danışmanı: **Öz Turgut**, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Demirel Faruk Ömer/Balcıoğlu İbrahim, Alkol ve Madde Bağımlılığında Ceza Sorumluluğu ve Fiil Ehliyeti, Yeni Sempozyum Dergisi, C. 53, S. 1, Y. 2015, s. 27-32; 9.3.2015 tarihinde internete konulan bu esere 8.10.2015 tarihinde http://yenisymposium.com/Pdf/TR-YeniSempozyum-85894e27.pdf adresinden erişildi.

Deryal Yahya, Tüketici Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2008.

Deutsch Erwin, Sorumluluk Hukukunun Temel İlkeleri, Temyiz Kudreti (Hukuka Aykırılık, Kusur ve Tehlike Sorumluluğu), Çeviren: **Ertaş Şeref**, DEÜHFD, C. 2, S. 2, Y. 1981, s. 245-259.

Dufief Vincent, L'alcool à la barre: responsabilité et assistance, 5.3.2009 tarihinde internete konulan bu esere http://loi.blogs.liberation.fr/2009/03/05/lalcool-la-barr/ adresinden erişildi.

Erdoğan Şirin Mehmet/Atalay Ezgi, Tehlike Sorumluluğu (*Risk Responsibility*), ABD, S. 3, Y. 2004, s. 27-54.

Erkan Vehbi Umut/Yücer İpek, Ayırt Etme Gücü (*Maturity*), AÜHFD, C. 60, S. 3, Y. 2011, s. 485-522.

Eşsiz Ömer Övünç, Demansın Hukukî Sonuçları (*Legal Aspects of Dementia*), Tez Danışmanı: **Gül Işıl İdil**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Yüksek Lisans Programı (İnsan Hakları Hukuku), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

Galaud Flore, Prison ferme pour un cafetier après le décès de son client, 19.2.2009 tarihinde internete konulan bu esere 14.10.2015 tarihinde http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2009/02/19/01016-20090219ARTFIG00541-prison-ferme-pour-un-cafetier-apres-le-deces-de-son-client-.php adresinden erişildi.

Gönenç İlçin Fulya, Haksız Fiil Sorumluluğunun Tarihsel Gelişimi, MÜHF-HAD, C. 14, S. 4, Y. 2008, s. 13-28.

Gümüş Mustafa Alper, 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi, C. 1 (Madde: 1-46), Vedat Kitapçılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014.

Gümüş Mustafa Alper, Borçlar Hukuku Özel Hükümler, C. I, Vedat Kitapçılık, 3. Bası, İstanbul, 2013.

Güven Osman Sabri, Kusur Kavramı ve Çeşitleri (II), Yargıtay Dergisi, C. 8, S. 1-2, Y. 1982, s. 154-186.

Hall Kathleen Thomsen/Appelbaum Paul S., The Origins of Commitment for Substance Abuse in the United States, The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law, Vol. 30, No. 1, 2002, p. 33-45; 8.10.2015 tarihinde http://www.jaapl.org/content/30/1/33.full.pdf adresinden erişildi.

Hatemi Hüseyin, Hukuka ve Aykırılık Kavramı ve Sonuçları, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976.

Hatemi Hüseyin/Gökyayla Emre, Borçlar Hukuku Genel Bölüm, Vedat Kitapçılık, 3. Baskı, 2015.

Hayrullahoğlu Betül, Türkiye'de Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkilerde Özel Tüketim Vergisinin Başarısı, *Journal of Life Economics*, s. 89-112; 18.10.2015 tarihinde http://www.jlecon.com/Makaleler/393497420_6-Hayrullahoğlu.pdf adresinden erişildi.

Helvacı İlhan, Temyiz Kudretinden Yoksun Şahısların Hukukî Sorumluluğu Üzerine, İÜHFM, C. 55, S. 4, Y. 1997, s. 145-171.

Holder Harold D./Janes Kathleen/Mosher James/Saltz Robert/Wagenaar Alexander C./Clifton Toni S., Alcoholic Beverage Server Liability and the Reduction of Alcohol-Related Problems: Evaluation of Dram Shop Laws, US Department of Transportation, 1990, p. 1-595; 20.10.2015 tarihinde http://ntl.bts.gov/lib/25000/25800/25833/DOT-HS-807-629.pdf adresinden erişildi.

Howard Robert M., The Negligent Commercial Transaction Tort: Imposing Common Law Liability On Merchants For Sales And Leases To Defective Customers, Duke Law Journal, Vol. 1998, No. 755, p. 755-784; 20.10.2015 tarihinde http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3047&context=dlj adresinden erişildi.

İnce Mutlu/Ekmen Serap/Ekmekçi Bor Elif, Avrupa Birliği ve Sağlık Bakanlığı Uyum Çalışmaları, Sağlık Bakanlığı Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Bakanlık Yayın No. 780, Ankara, 2010.

Justin Caba, Bartenders Over Serve Drunk Patrons And, No Surprise Here, Those Patrons Are Mostly Women, 14.1.2015 tarihinde internete konulan bu esere 11.10.2015 tarihinde http://www.medicaldaily.com/bartenders-overserve-drunk-patrons-and-no-surprise-here-those-patrons-are-mostly-317808 adresinden erişildi.

Kaiser N./Reiger I./Foidl E./Berek K./Baumgartl P., Ethylene glycol intoxication in a dipsomaniac patient, Nephrology Dialysis Transplantation, Vol. 12, 1997, p. 1753, 1754; 9.10.2015 tarihinde http://ndt.oxfordjournals.org/content/12/8/1753.full.pdf adresinden erişildi.

Kandall Stephen R., Women and Addiction in the United States - 1850 to 1920, p. 33-52; 9.10.2015 tarihinde http://archives.drugabuse.gov/pdf/DARHW/033-052_Kandall.pdf adresinden erişildi.

Karsai Krisztina, Tüketicinin Ceza Hukuku Tarafından Korunması, Çeviren: **Yaşar Evren Kenan**, CHKD, C. 3, S. 1, Y. 2015, s. 329-343.

Kessel Neil/Henry Walton, Çeviren: **Ender Gürol**, Alkolizm Tehlikeleri ve Tedavi Çareleri, Kitapçılık Ticaret Ltd. Şirketi Yayımları, İstanbul, 1966.

Kırmızı Mustafa, Tüketici Hukuku, Açıklamalı-İçtihatlı-Dilekçe Örnekli, Bilge Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2011.

Kickham William D., Liquor Liability-Dram Shop Liability, 18.10.2015 tarihinde http://www.attorneywdkickham.com/liquor-liability-dram-shop-liability.html adresinden erişildi.

Koç Nevzat, Avrupa Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku Ve Türk Borçlar Kanunu Tasarılarının Ana Hatlarıyla Karşılaştırılması, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 2010 (9), S. 18 (2/Güz), s. 61-70.

Koç Nevzat, Başkasına Verilen Zararlardan Sözleşme Dışı Sorumluluk, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y. 2009 (8), S. 16 (2/Güz), s. 29-47.

Koç Nevzat, Türk Borçlar Kanunu'nun Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukukuna İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi, İzmir Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi Özel Sayı, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, Y. 2013, S. 8, C. II, s. 1169-1689 (Koç, Türk Borçlar Kanunu'nun Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukukuna İlişkin Hükümleri).

Korkusuz Halit M., Tehlike Sorumluluğunun Hukukumuzdaki Yeri, DÜHFD, C. 15-16, S. 22-23-24-25, Y. 2010-2011, s. 89-99.

Mahmutoğlu Fatih Selami, Nöroloji Uzmanlarının Bilirkişilik Sıfatıyla Adlî Bilimler Bağlamındaki Rolleri, TJN, C. 18, S. 2, Y. 2012, s. 46-53; 18.9.2015 tarihinde http://www.journalagent.com/tjn/pdfs/TJN-10437-OTHER-MAHMUTOGLU.pdf adresinden erişildi.

Marsh Peter/Fox Kate/Kenny Francesca/Middleton John/Cooke Pauline/Crittendon Jim/ Fewell Clare/Lowe Alex/Mogridge Jackie/Searby Catherine/McCann Joe/Wilson Chris/Gallagher Janet/Trenarth Belinda, Conflict and violence in pubs, Published by MCM Research Ltd., Oxford, 1990, p.1-40; 19.10.2015 tarihinde http://www.popcenter.org/problems/assaultsinbars/PDFs/candv.pdf adresinden erişildi.

Morton Heather, Dram Shop Civil Liability and Criminal Penalty State Statutes, 14.6.2013 tarihinde internete konulan bu makaleye 13.10.2015 tarihinde http://www.ncsl.org/research/financial-services-and-commerce/dram-shop-liability-state-statutes.aspx adresinden erişildi.

Noakes T. D./Sharwood K./Collins M./Perkins D. R., The dipsomania of great distance: water intoxication in an Ironman triathlete, British Journal of Sports Medicine, Vol. 38, No. 16, 2004, p. 1-5; 8.10.2015 tarihinde http://bjsm.bmj.com/content/38/4/e16.full.pdf+html adresinden erişildi.

Nomer Halûk N., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Beta Yayıncılık, 14. Bası, İstanbul, 2015.

Oğuzman Kemâl M./Öz Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. 1, Vedat Kitapçılık, 13. Bası, İstanbul, 2015.

Oral Tuğçe, Türk Borçlar Kanunu'nun 71'inci Maddesi Çerçevesinde İşverenin İş Kazasından ve Meslek Hastalığından Doğan Tehlike Sorumluluğu, TAAD, S. 17, Y. 2014 (Nisan), s. 267-302.

Ögel Gültekin, Alkol ve Madde Politikaları, s. 1-17; 18.10.2015 tarihinde http://www.ogelk.net/Dosyadepo/politikalar.pdf adresinden erişildi.

Özdemir Hayrunnisa, Aldatıcı Reklâmlara Karşı Tüketicilerin Korunması, AÜHFD, C. 53, S. 3, Y. 2004, s. 61-90.

Özel Çağlar, Sözleşme Dışı Sorumlulukta Yansıma Zarar ve Giderilmesine İlişkin Bazı Düşünceler, AÜHFD, C. 50, S. 4, Y. 2001, s. 81-106.

Özsunay Ergun, İsviçre Hukuku'nda Demiryollarının İşletilmesinden Doğan Zararlardan Dolayı Sözleşme Dışı Sorumluluk, İÜMHAD, C. 5, S. 8, Y. 1971, s. 31-49.

Petersen S. Corinne, Commercial Host Liability: Judicial Interpretation Since Stewart v. Pettie, p. 1-16; 16.10.2015 tarihinde https://www.smartserve.ca/documents/10156/0/Legal+Cases/21a8f89b-ca26-4556-8263-ef6b08b6e9c5 adresinden erişildi.

Piercey Janet, Law Suit Changes Liability for Bartenders and Owners, 28.11.2011 tarihinde internete konulan bu esere 14.10.2015 tarihinde https://lastcallmagazine.wordpress.com/category/industry/bartenders-liability/ adresinden erişildi.

Potenza Marc N./ Grilo Carlos M., How relevant is food craving to obesity and its treatment?, Frontiers in Psychiatry, Vol. 5, No. 164, November 2014, p. 1-5; 19.11.2014 tarihinde internete konulan bu esere 8.10.2015 tarihinde http://journal.frontiersin.org/article/10.3389/fpsyt.2014.00164/pdf adresinden erişildi.

Rammohan Veda/Hahn Robert A./Elder Randy/Brewer Robert/Fielding Jonathan/Timothy S. Naimi/Toomey Traci L./ Chattopadhyay Sajal K./Zometa Carlos, Effects of Dram Shop Liability and Enhanced Over Service Law Enforcement Initiatives on Excessive Alcohol Consumption and Related Harms, American Journal of Preventive Medicine, Vol. 41, Iss. 3, 2011, p. 334-343.

Reisoğlu Safa, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Beta Yayıncılık, 25. Bası, İstanbul, 2014.

Ricci L. Vincent, Dram Shop Liability-A Judicial Response, California Law Review, Vol. 57, Iss. 4, October 1969, p. 995-1032; 13.10.2015 tarihinde http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2756&context=californialawreview adresinden erişildi.

Sanlı Kerem Cem, İhmalin Belirlenmesinde Bir Ölçüt: *Hand* Formülü, MÜHF-HAD, C. 14, S. 4, Y. 2008, s. 99-131.

Semerci Bengi, Müstakbel Alkolizm: Dipsomani, 8.10.2015 tarihinde http://www.bengisemerci.com/mustakbel-alkolizm-dipsomani/ adresinden erişildi.

Sloan Frank A./Stout Emily M./Whetten-Goldstein Kathryn/Liang Lan, Drinkers, Drivers and Bartenders (Balancing Private Choices And Public Accountability), 20.10.2015 tarihinde http://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/D/bo3629079.html adresinden erişildi.

Soyka Edward L., New York's Dram Shop Act: Motorist Who Injures Intoxicated Pedestrian Can Seek Contribution From Bar, CM New York Report of Recent Decisions, Vol. 3, 2009, p. 3, 4; 20.10.2015 tarihinde http://www.clausen.com/dir_docs/firm_pubs/4a6225ed-49c7-4b3a-b503-4255c6c18e39_pdfdocument.pdf adresinden erişildi.

Tekinay Selâhattin Sulhi/Akman Sermet/Burcuoğlu Halûk/Altop Atillâ, Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Filiz Kitabevi, 7. Baskı, İstanbul, 1993.

Torkington Andy, Peaks and Dales Safer Pubs and Clubs, 19.10.2015 tarihinde http://www.popcenter.org/library/awards/Tilley/2002/02-15.pdf adresinden erişildi.

Tympanick John, Raising the bar on liquor liability training, Insurance Journal, 3.7.2006 tarihinde internete konulan bu esere 20.10.2015 tarihinde http://www.insurancejournal.com/magazines/features/2006/07/03/71258.htm1 adresinden erişildi.

Ulusan İlhan, Tehlike Sorumluluğu Üstüne, İÜMHAD, C. 4, S. 6, Y. 1970, s. 23-57 (Ulusan, Tehlike Sorumluluğu Üstüne).

Ulusan İlhan, Türk Borçlar Kanunu'nda Yer Alan Genel Tehlike Sorumluluğu Kuralına İlişkin Birkaç Tespit ve Hukuk Düzeni Tarafından Faaliyetine izin Verilmiş Önemli Ölçüde Tehlike Arz Eden İşletmelerin Yol Açtığı Zararların Uygun Bir Bedelle Denkleştirilmesi Sorunu, İzmir Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi Özel Sayı, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, Y. 2013, S. 8, C. III, s. 2897-2905.

Ünar Çağla, Ayıplı Hizmet İfası Nedeniyle Tüketicilerin Seçimlik Hakları, 22.10.2015 tarihinde http://www.eticaretvehukuk.com/449/ayipli-hizmet-ifasi-nedeniyle-tuketicilerin-secimlik-haklari.html adresinden erişildi.

Yavuz Cevdet, Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'na Göre Kusursuz Sorumluluk Hâlleri ve İlkeleri, MÜHF-HAD, C. 14, S. 4, Y. 2008, s. 29-61.

Yıldırım Akkayan Ayça, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Kusursuz Sorumluluğun Özel Bir Türü Olarak Tehlike Sorumluluğu, İÜHFM, C. LXX, S. 1, Y. 2012, s. 203- 220.

Yılmaz Süleyman, Türk Borçlar Kanunu Tasarısında Sebep Sorumluluklarına İlişkin Yeni Hükümler, AÜHFD, C. 59, S. 3, Y. 2010, s. 551-578.

II- DİĞER KAYNAKLAR

Addiction Suisse, Alcool et ivresse: entre risque et plaisir, 25.10.2015 tarihinde http://www.addictionsuisse.ch/DocUpload/alcool_ivresse.pdf adresinden erişildi.

All-Law, Deadlines to File a Personal Injury Lawsuit, 13.10.2015 tarihinde http://www.alllaw.com/articles/nolo/personal-injury/deadlines-file-lawsuit.html adresinden erişildi.

Aon Media Center, US-Style Liquor Liability Shifts to UK Pubs and Bars, 11.7.2007 tarihinde internete konulan bu esere http://aon.mediaroom.com/news-releases?item=62201 adresinden erişildi.

APCE, Débits de Boissons, Cafés, Bars à thème et Cybercafé, p. 1-33, 2010 yılının Temmuz ayında internete konulan bu esere 15.10.2015 tarihinde http://www.expert-comptable-francais-oi.com/wp-content/uploads/2015/02/hot03_debitsdeboissoncafes.pdf adresinden erişildi.

BBC News Northern Ireland, First Liquor Liability Trial Over Hotel Guest Death, 3.5.2011 tarihinde internete konulan bu esere 20.10.2015 tarihinde http://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-13272510 adresinden erişildi.

Beyond the blue, Liquor liability trial in Ireland-A lesson for all, 13.5.2011 tarihinde internete konulan bu esere 20.10.2015 tarihinde http://www.btbl.co.uk/news/liquor-liability-trial-ireland-lesson-all adresinden erişildi.

Canada Safety Council, Social Host Liability, 2003 yılının Aralık ayında internete konulan bu anonim esere 16.10.2015 tarihinde https://canadasafetycouncil.org/traffic-safety/social-host-liability adresinden erişildi.

Confederation Suisse, Alcohol Policy in Switzerland-Current Developments, p. 1-19; 25.10.2015 tarihinde http://ec.europa.eu/health/alcohol/docs/ev_20110301_co02_en.pdf adresinden erişildi.

DAS Spécial, Dossier du mois: Conflit d'intérêts avec l'assureur R.C. Automobile, p. 1-2, 15.10.2015 tarihinde http://www.das.be/C12575670042A839/0/C05BB853DDB1DE71C1257BDA004AEA28/$file/2009-7-fr-spécial.pdf adresinden erişildi.

Duhaime, Alcohol Liability, 16.10.2015 tarihinde http://www.duhaime.org/LegalResources/TortPersonalInjury/LawArticle-273/Alcohol-Liability.aspx adresinden erişildi.

European Commission, European Alcohol and Health Forum, Open Alcohol and Health Forum, (Brussels-23.11.2012), Luxembourg, 2012, p. 1-38; 13.10.2015 tarihinde http://ec.europa.eu/health/alcohol/docs/alcohol_health_forum_highlights_en.pdf adresinden erişildi.

Factographie, Exploitant de Bar-Tabac, p. 1-34, 15.10.2015 tarihinde http://factorielles.fr/factographies/BAR_TABAC.pdf adresinden erişildi.

Find Law, Dram Shop Laws, 18.10.2015 tarihinde http://dui.findlaw.com/dui-laws-resources/dram-shop-laws.html adresinden erişildi.

Fondation Vaudoise Contre L'alcoolisme, Pour une vente et un service responsable de l'alcool, 25.10.2015 tarihinde http://fva-prevention.ch/wp-content/uploads/2014/02/Guide_vente_alcool.pdf adresinden erişildi.

FOPH, Alcohol Policy Regulation in Europe, 1.1.2014 tarihinde internete konulan bu bilgilere 25.10.2015 tarihinde http://www.bag.admin.ch/themen/drogen/00039/10172/12019/index.html?lang=en adresinden erişildi.

Greenwood Insurance Group, What is Liquor Liability Insurance and Why Do I Need it?, 12.3.2013 tarihinde internete konulan bu esere 20.10.2015 tarihinde http://www.greenwoodinsurance.net/restaurant/what-is-liquor-liability-insurance-and-why-do-i-need-it/ adresinden erişildi.

Indiana State Excise Police, Alcohol Laws, 13.10.2015 tarihinde http://www.in.gov/atc/isep/2384.htm adresinden erişildi.

Institut suisse de prévention de l'alcoolisme et autres toxicomanies, L'ivresse et ses risques à l'intention des tenancières et tenanciers d'établissements publics, 25.10.2015 tarihinde http://www.dipendenzesvizzera.ch/DocUpload/tenanciers.pdf adresinden erişildi.

Juris Classeur, Le consommateur & ses contrats, Édition du Juris Classeur, Éditions 2002, Paris, 2002.

Justice Education Society-Law Connection, Alcohol and The Law, 16.10.2015 tarihinde http://www.lawconnection.ca/content/alcohol-and-the-law-teaching-resources adresinden erişildi.

Lawyers.com, Dram Shop Laws Hold Bars Responsible for Alcohol Injuries, 13.10.2015 tarihinde http://business-law.lawyers.com/business-litigation/dram-shop-laws-hold-bars-responsible-for-alcohol-injuries.html adresinden erişildi.

Nolo Law For All, Dram Shop Laws and Social Host Liability for Alcohol-Related Accidents in Maryland, 13.10.2015 tarihinde http://www.nolo.com/legal-encyclopedia/dram-shop-laws-social-host-liability-alcohol-related-accidents-maryland.html adresinden erişildi.

Rasansky Law Firm, Laws on Drinking & Getting Drunk in a Texas Bar, 11.12.2013 tarihinde internete konulan bu anonim esere 9.10.2015 tarihinde http://www.texasinjuryattorney.com/blog/law-rules-getting-drunk-texas-bar adresinden erişildi.

Reid-Howie Associates (Criminal Justice Research Program), Liquor Licensing and Public Disorder: Review of Literature on the Impact of Licensing and Other Controls, and Audit of Local Initiatives, 2003, Scottish Executive, p.1-4; 19.10.2015 tarihinde http://www.popcenter.org/problems/assaultsinbars/PDFs/crf68.pdf adresinden erişildi.

SAB, The conciliation procedure is in progress, 25.10.2015 tarihinde http://www.eav.admin.ch/dienstleistungen/00636/index.html?lang=en adresinden erişildi.

Seventh Framework Programme (Amphora), Switzerland Country Report-Alcohol Policy Profile, 25.10.2015 tarihinde http://www.amphoraproject.net/files/Switzerland%20-%20Country%20Report.pdf adresinden erişildi.

The Dispatch, Court Rules Against Dram Shop Liability, 13.10.2015 tarihinde http://mdcoastdispatch.com/2013/08/01/court-rules-against-dram-shop-liability/ adresinden erişildi.

The Frederick News Post, Court of Appeals: No Dram Shop Law After Urbana Girl's Death, 13.10.2015 tarihinde http://www.fredericknewspost.com/news/crime_and_justice/crime/court-of-appeals-no-dram-shop-law-after-urbana-girl/article_db7f2f1e-f546-11e2-ac70-001a4bcf6878.html adresinden erişildi.

US Legal, Civil Causes of Action: Dram Shop Act Law & Legal Definition, 13.10.2015 tarihinde http://definitions.uslegal.com/c/civil-causes-of-action-dram-shop-act/ adresinden erişildi.

III- YARARLANILAN WEB SİTELERİ

http://acikerisim.iticu.edu.tr
http://archives.drugabuse.gov
http://bjsm.bmj.com
http://business-law.lawyers.com
http://businessinsure.about.com
http://definitions.uslegal.com
http://dergiler.ankara.edu.tr
http://dosya.marmara.edu.tr
http://dui.findlaw.com
http://ec.europa.eu
http://eprints.uwe.ac.uk
http://factorielles.fr
http://facultypubs.library.ubc.ca
http://fva-prevention.ch
http://journal.frontiersin.org
http://journal.yasar.edu.tr
http://journal.yasar.edu.tr
http://loi.blogs.liberation.fr
http://mdcoastdispatch.com
http://ndt.oxfordjournals.org
http://ntl.bts.gov/lib
http://scholarship.law.berkeley.edu
http://scholarship.law.duke.edu
http://www.gastroneuchatel.ch
http://www.ticaret.edu.tr/
http://yenisymposium.com
https://canadasafetycouncil.org
https://en.wikipedia.org
https://en.wikipedia.org

https://en.wiktionary.org
https://lastcallmagazine.wordpress.com
www.addictionsuisse.ch
www.admin.ch
www.alllaw.com
www.amphoraproject.net
www.ankarabarosu.org.tr
www.attorneywdkickham.com
www.bag.admin.ch
www.bag.admin.ch
www.bbc.com
www.bengisemerci.com
www.btbl.co.uk
www.das.be
www.dicle.edu.tr
www.dipendenzesvizzera.ch
www.duhaime.org
www.eticaretvehukuk.com
www.expert-comptable-francais-oi.com
www.fredericknewspost.com
www.greenwoodinsurance.net
www.ibtimes.co.uk
www.in.gov
www.insurancejournal.com
www.irishstatutebook.ie
www.jaapl.org
www.jlecon.com
www.journalagent.com
www.journals.istanbul.edu.tr
www.lawconnection.ca
www.lefigaro.fr
www.legalmatch.com
www.legifrance.gouv.fr
www.legislation.gov.uk

www.muba.ch
www.ncsl.org
www.nolo.com
www.taa.gov.tr
www.vocabulary.com
www.vs.ch

KISALTMALAR

ABD	: Ankara Barosu Dergisi
APCE	: İşletme Kurulması İçin Ajans (*L'Agence pour la Création d'Entreprises*)
Art	: Madde (*Article*)
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Bkz	: Bakınız
C	: Cilt
Ch	: Bölüm (*Chapter*)
CHKD	: Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi
DAS	: Hukukî Harcama Sigortası Şirketi (*Legal Expense Insurance Business*)
DÜHFD	: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E	: Esas
EÜHFD	: Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
FOPH	: Federal Kamu Sağlığı Kurumu (*Federal Office of Public Health*)
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
Iss	: Dergi Sayısı (*Issue*)
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İÜMHAD	: İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
K	: Karar
L	: Kanun Maddesi (*Loi*)
MÜHF-HAD	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi